giva SVERIGE
Branschorganisationen för tryggt givande

pwc

STATEN, KAPITALET ELLER MEDBORGAREN

- vem finansierar civilsamhället?

2023

Innehållsförteckning

Förord 2

1. Slutsatser och rekommendationer 3

2. Tillbakablick – tio år med rapporten om civilsamhällets finansiering 7

3. Omvärlden just nu 9

Ledarnas syn på omvärlden 9

Ungas syn på omvärlden 11

AI:s syn på omvärlden 12

3.1 Finansiella utmaningar 12

3.2 Demokratiska och digitala hot 14

3.3 Megatrenderna 18

4. Civilsamhällets förutsättningar 24

4.1 Staten 30

4.2 Kapitalet 33

Näringslivet som sponsor 34

Kriget i Ukraina ledde till ökat stöd från företag 35

Stiftelsekapitalet – en missad möjlighet? 37

En social kapitalmarknad växer fram 39

Hållbarhetskrav ger potential för samarbeten och finansiering 42

Ledarna om företagen 42

4.3 Medborgaren 44

Medborgaren och det ideella arbetet 44

Ledarnas syn på allmänhetens engagemang 45

Medborgaren som medlem 47

Medborgaren som givare 48

Ledarnas syn på givande 53

Medborgaren som lottköpare 55

5. Spaningar 2033 57

Om rapporten 60

Kontakt 63

Förord

Det här är den tionde rapporten som Giva Sverige och PwC gör tillsammans för att visa på förutsättningarna för finansiering av civilsamhället. Med ”Staten, kapitalet eller medborgaren – vem finansierar civilsamhället?” hoppas vi kunna bidra till att organisationer, beslutsfattare, företag och andra aktörer med intresse för civilsamhället kan fatta strategiska beslut baserade på goda kunskaper om nuläget och insikter om trender för framtiden.

I årets rapport blir det ännu tydligare än tidigare att det som kan upplevas som små eller obetydliga variationer mellan åren över tid innebär förskjutningar i förutsättningarna för finansiering av det svenska civilsamhället. Konjunkturen, det osäkra världsläget och en förändrad politisk agenda i Sverige är några av de anledningar som bidrar till att all form av finansiering för civilsamhället är osäker, oavsett om den kommer från medborgarna, kapitalet eller staten. Men det finns också möjligheter och ljuspunkter.

Rapporten inleds med slutsatser och rekommendationer och avslutas med en spaning mot 2033. Däremellan finns en tillbakablick över de tio år som passerat sedan första rapporten, en omvärldsanalys och en fördjupande beskrivning av civilsamhällets förutsättningar och finansieringen från staten, kapitalet och medborgaren.

Vår förhoppning är att den här rapporten bidrar till att bygga upp kunskap om civilsamhället och dess förutsättningar men också att du som läser den blir inspirerad och får med dig några nya infallsvinklar.

Avslutningsvis vill vi rikta ett stort tack till Stefan Einarsson, Handelshögskolan, och Klas Moberg, Folkspel som bidragit med kunskap samt våra medskribenter Frida Olsson, Sara Karlberg och Mårten Palmefors som bearbetat underlag och material till rapporten.

Stockholm i november 2023

Charlotte Rydh
Giva Sverige

Johan Sverker
PwC

1. Slutsatser och rekommendationer

”Det är viktigt att notera att civilsamhället också är mycket anpassningsbart och har en stark tradition av att möta och övervinna utmaningar. Samarbete, resursmobilisering och anpassning till nya förhållanden är ofta nycklar till framgång för civilsamhället i att hantera hot och utmaningar.”

ChatGPT

Med denna tionde rapport om civilsamhällets finansiering låter vi ChatGPT bidra med inspel kring civilsamhällets utmaningar och även om hoten och riskerna kan upplevas än större i år, ger ändå ChatGPT:s slutord en bra sammanfattning av vad som krävs för att hantera en snabbt föränderlig och ofta oförutsägbar omvärld. Med en tillbakablick, en nutidsanalys och en spaning mot framtiden kan årets rapport summeras i tre slutsatser med rekommendationer.

1. Risken i offentlig finansiering ökar

Det blir allt tydligare att risken i den offentliga bidragsgivningen ökar för civilsamhällets organisationer. Under lång tid har offentligt stöd i allt högre grad kopplats till projekt med specifika mål som ska ligga i linje med bidragsgivande myndighets mål. Vi har också sett ökade krav på att en bidragsmottagande organisation ska kunna visa att den lever upp till regelverk för exempelvis redovisning, intern kontroll och demokrati.

Hittills har dock de grundläggande principerna för bidragsgivning legat fast under lång tid. Detta håller nu på att förändras. Det syns tydligast för de organisationer som är grundade på etnicitet, där stödet helt togs bort i förslaget till statsbudget 2024, och för studieförbunden där dels modellen för självförvaltning genom Folkbildningsrådet ifrågasätts genom ett tillägg till ett utredningsdirektiv, dels genom en stor sänkning[1] av stödet till studieförbundens verksamhet.

Det är förstås rimligt att ha olika uppfattningar om såväl omfattning som utformning av offentliga stöd till civilsamhället, men det förefaller tydligt att den konsensus om principerna som rått under lång tid, i vart fall på statlig nivå, håller på att brytas upp och skillnaderna mellan de politiska partierna blir större om vilka syften och vilka organisationer som bör stödjas.

Delar av civilsamhället kan bli “vinnare” i bemärkelsen att de kan få större stöd, andra kan bli “förlorare” med minskade stöd. För hela civilsamhället innebär detta att osäkerheten om offentlig finansiering ökar. Organisationer som vill behålla sin handlingsfrihet och som har en

[1] Minskning med 250 mkr till 2024 och nedtrappning med 500 mkr till 2026.

stor andel offentliga bidrag i sina intäkter, bör ta hänsyn till denna osäkerhet när de planerar sin framtida finansiering. Det kan till exempel vara att förändra mixen av intäkter från olika källor, öka det egna kapitalet, minska risken i verksamheten genom att ha en kostnadsmassa som snabbare går att justera, eller en kombination av dessa.

Särskilt bör organisationer som vill ha förmågan att driva röstfrågor som är eller kan uppfattas vara i konfrontation med rådande politiska uppfattningar, se över sin finansiering för att bli mindre sårbara. Den gamla doktrinen att staten är beredd att finansiera organisationer som öppet kritiserar staten, håller sannolikt på att, åtminstone delvis, lösas upp.

2. Näringslivets roll är under omförhandling

Näringslivets roll i samhället kan vara under omförhandling. Drivet av behovet att uppnå Parisavtalets utsläppsmål har EU vidtagit en rad regulatoriska åtgärder för att styra företag och allmänhet mot mer hållbara beteenden.

Exempel på sådana regelverk som påverkar företag i Sverige är EU:s Taxonomiförordning och CSRD (Corporate Sustainability Reporting Directive) som beskrivs i denna rapport. Den första beskriver förenklat vad som anses hållbart och inte, den andra kommer att "tvinga" företag att rapportera nyckeltal kopplat till miljömässig och social hållbarhet. I princip jämställer denna reglering rapportering om miljömässig och social påverkan med finansiella resultat. Detta är ett mycket stort steg från den traditionella synen på företag där finansiella resultat är den primära måttstocken för framgång.

Både från det offentliga och från företagens eget håll talas det alltmer om den viktiga roll som företag har i arbetet med klimatomställning, förebyggande arbete mot kriminalitet, byggande av infrastruktur etc. Detta är områden där företag självklart även tidigare spelat stor roll, men då kanske främst som följare av regelverk. Det finns tecken på att företag vill spela en mer aktiv roll för samhällsutvecklingen både genom den affärsmässiga verksamheten och genom direkt finansiering. Ett exempel på detta ger Jacob Wallenberg, ordförande i Svenskt Näringsliv, uttryck för när han på frågan om bristande resurser för infrastruktur bland annat säger; "Det finns pengar, bara man tänker lite annorlunda"[2]. Ett annat handlar om att många fastighetsbolag satsar både finansiella och ledningsresurser på att utveckla social hållbarhet i och i anslutning till "sina" bostadsområden[3].

Det finns alltså tecken på att såväl staten som företagen själva ser att företag bör ta ett större ansvar för att bidra till olika samhällsutmaningar. Sannolikt driver även medborgarna, ibland

[2] Intervju publicerad i Dagens Industri 20230606

[3] https://www.pwc.se/sv/esg/social-hallbarhet-fastighetsbranschen.html

via sina organisationer i civilsamhället, företagen framför sig i en mer hållbar riktning genom att ställa mer eller mindre tydliga krav som konsumenter och (potentiella) medarbetare.

Vi ser att de här trenderna kan skapa nya möjligheter för ideella organisationer att samarbeta med företag. Att se näringslivet som sponsorer som främst bidrar med finansiella resurser till verksamheten finns kvar som alternativ, men de nya kraven på företags hållbarhet bör leda till att företagen behöver den kompetens avseende, framför allt social hållbarhet, som finns i många av civilsamhällets organisationer. Det kan både handla om att företag köper tjänster av organisationer och att aktörer i civilsamhället arbetar tillsammans med företag för att uppnå sina ändamål, exempelvis förbättrad folkhälsa eller minskad hemlöshet, som nu blivit gemensamma för vissa företag och en eller flera ideella organisationer. Men, med de nya kraven på företag att påvisa hållbarhet, ökar också risken för att samarbete med ideella organisationer används som en metod att skyla över negativ påverkan.

Så i denna nya kontext behöver ideella organisationer utveckla mer avancerade strategier för hur samarbeten med företag ska utformas. Utöver en analys av möjligheter till ändamålsarbete och finansiering behöver organisationen också kunna förstå hur de kan bidra med intressentkunskap och påvisa sin förmåga att analysera resultat och effekter. Det är också allt viktigare att identifiera risker och etablera principer och former för samarbeten och val av företag att samarbeta med.

3. Medborgaren – en resurs som måste förvaltas

I en undersökning gjord av Kantar Sifo på uppdrag av Volontärbyrån 2022[4], uppgav 40% av de svarande att de engagerat sig i en ideell förening under de senaste tolv månaderna. Den befolkningsstudie som gjorts av det ideella arbetet i Sverige sedan 1992 pekar på att drygt hälften av befolkningen arbetar ideellt[5]. Detta är en mycket stor resurs för civilsamhället som dessutom varit stabil sedan 1992. Till detta kan läggas att befolkningen har växt med drygt 1,8 miljoner människor sedan 1992[6], så det är en stark tillväxt av ideellt arbete i absoluta tal.

Av Volontärbyråns rapport framgår att så många som sju av tio kan tänka sig att arbeta ideellt, vilket även det stämmer med befolkningsstudien som visar att cirka 75% av befolkningen någon gång har arbetat ideellt. Det finns alltså potential för tillväxt av det ideella arbetet.

Men en viktig aspekt för de ideella organisationerna är att så många som tre av tio vill engagera sig för tillfälliga insatser, snarare än långsiktiga åtaganden. Baserat på olika rapporter[7] om den yngre generationen, Generation Z, finns det anledning att anta att det är än fler yngre som

---

[4] Volontärbyrån, Ideellt engagemang som samhällsbärare, 2022

[5] Ersta Sköndal Bräcke högskola arbetsrapport nr 98 “Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019"

[6] SCB Tabell: Befolkning efter ålder, kön och år

[7] Exempelvis: Sparks & honey, 2015, Culture Forecast Generation Z 2025 – The final generation

föredrar kortare åtaganden. Det är en generation som växt upp med osäkerheter, krig mot terror, klimatkris, pandemi etc., och som samtidigt är helt bekväm med att leva ett parallellt liv på digitala plattformar och se sig själva som entreprenörer i sina egna liv. Det enda som är säkert är att inget är säkert.

I Ungdomsbarometern[8] framkommer också att ungdomar har ett fortsatt stort intresse för politik, men det är färre än tidigare som tror att de har möjlighet att påverka samhället. Kanske skiljer sig de önskade formerna för engagemang från tidigare generationer, särskilt från de generationer som format mycket av den svenska folkrörelsemodellen?

Giva Sveriges undersökning om allmänhetens syn på ideella organisationer och givande visar att andelen svenskar som säger att de har skänkt pengar till ”en ideell organisation” minskar från 64 % 2013 till 53% 2023. Samtidigt har intäkterna från allmänhetens gåvor och testamenten till organisationer med 90-konto har ökat med 58%[9] under motsvarande tidsperiod och givandet som andel av disponibel inkomst har också ökat från 0,32% till 0,43%. Det kan givetvis innebära att det är de som ger som ökat sitt givande, men det betyder inte nödvändigtvis att andelen svenskar som ger en gåva har minskat, utan att svensken idag ger på annat sätt och via andra aktörer som de inte direkt identifierar som ”en ideell organisation”.

I takt med förenklade betalningssätt, sociala plattformar och fler kanaler och tillfällen att bidra med pengar har trösklarna för givande sänkts. Vid kriser och katastrofer, som till exempel invasionen av Ukraina eller bränderna i Sverige sommaren 2018 mobiliserar dessutom svenskarna brett men givandet sker inte nödvändigtvis till ”en ideell organisation” eller uppfattas ske till en ideell organisation. Precis som önskan att kunna engagera sig tillfälligt är givande idag också mer rörligt, särskilt i de yngre åldersgrupperna. Därför blir en viktig rekommendation till civilsamhällets organisationer att i sina strategier för långsiktigt engagemang se över och analysera flera olika sätt att organisera verksamheten för att fånga, styra och utveckla det ideella engagemanget och öppna upp för nya former för givande. Är det självklart att föreningsengagemang ska börja med att bli invald i en styrelse? Är det just föräldrar som är lämpliga idrottsledare? Ska nästa år se ut som det förra? Vad är ett regelbundet givande?

Medborgarna är grunden till civilsamhället. Utan dem och deras engagemang som ideell arbetskraft, deltagare, gåvogivare, medlemmar, styrelseledamöter, volontärer, kritiker och försvarare finns det inte något civilt samhälle värt namnet. Detta är kanske en självklarhet, men står det i centrum för den strategiska utvecklingen hos organisationerna i det civila samhället?

---

[8] Generationsrapporten 2023

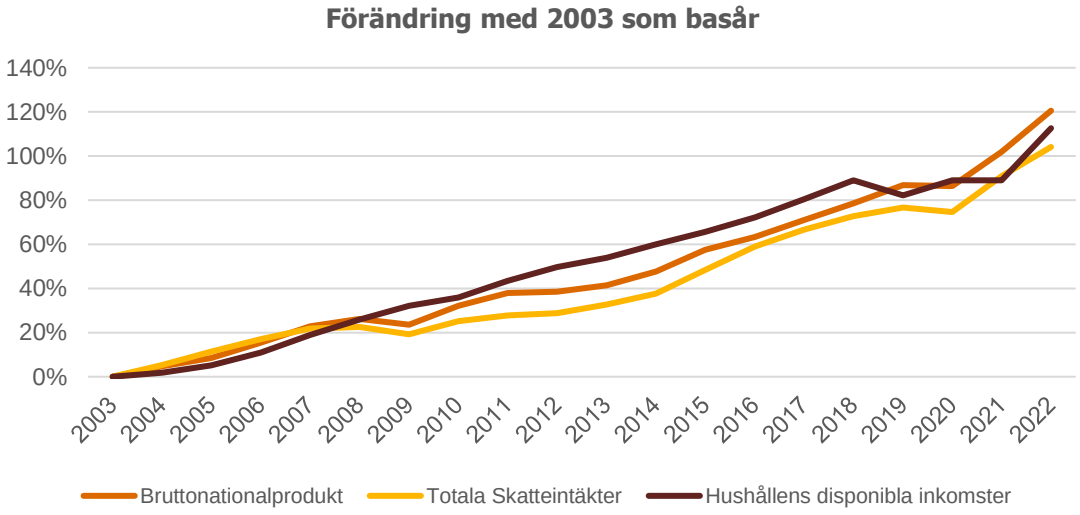
[9] Svensk Insamlingskontroll, Insamlat från allmänheten 2013 års priser

2. Tillbakablick – tio år med rapporten om civilsamhällets finansiering

När PwC och Giva Sverige för tio år sedan började arbeta med den första rapporten fanns det inte så mycket underlag för strategisk planering för civilsamhällets organisationer. Sedan dess har en del hänt. Bland annat har SCB sedan 2015 publicerat en rapport om det civila samhället. Som av en händelse med 2013 som första år.

Utan att försöka bli heltäckande vill vi ändå göra några nedslag i den första rapporten och fundera på vad som hänt sedan dess.

En av de trender vi pekade på kallade vi hushållens ökade resurser. Det vi ville visa var en tydlig förskjutning av fördelningen av BNP mellan skatteintäkter och hushållens disponibla inkomster. Trenden har bestått under större delen av perioden, även om förhållandet har förändrats något under pandemiåren.

Figur 1: Källa: SCB 2023

Vår uppmaning var att civilsamhället i större utsträckning borde vända sig mot hushållen för finansiering. SCB:s statistik visar dock att andelen offentlig finansiering är ungefär densamma nu som då. Någon förändring har inte skett. Hushållens ökade resurser har gått till annat.

En annan sak vi noterade 2013 var något som vi då kallade "the maker movement", trenden att göra saker själv, och vi funderade på hur det skulle komma att påverka ideellt engagemang och gåvogivande. Idag tio år senare är möjligheten att skapa egna insamlingar via sociala medier närmast en självklarhet och såväl det som vi kallar flyktingkrisen 2015, stora skogsbränder under 2010-talet och kriget i Ukraina visade att många tog initiativ på egen hand och inte invänтade etablerade organisationer. Engagemanget har i någon mån individualiserats.

Sedan vi släppte den första rapporten har det gjorts två nya undersökningar av det ideella engagemanget av forskare på Marie Cederschiöld högskola. De pekar båda på samma sak som de tidigare rapporterna. Det ideella engagemanget är oerhört stabilt och ungefär hälften av den vuxna befolkningen har gjort en ideell insats under senaste året. Precis som när vi gav ut den första rapporten är ideellt engagemang den enskilt största resursen för att genomföra ideell verksamhet i Sverige.

En finansiellt bra period för civilsamhället

Under perioden 2013–2021 har befolkningen i Sverige ökat med 809 511 personer eller 8%. Som en jämförelse hade Stockholms kommun år 2013 897 700 invånare, det är alltså nästan ett till Stockholm som har tillkommit.

Kommunernas samlade bidrag till föreningar och stiftelser ökade under samma period med drygt 1,1 miljarder kronor, ca 19%, i fast penningvärde. Ökningen av bidrag har med andra ord varit betydligt större än befolkningstillväxten. Samtidigt har medlemsavgifterna för icke-vinstdrivande organisationer och Svenska kyrkan ökat med ca 8 miljarder kronor eller 22%, bidrag och gåvor från privat sektor har ökat med 6,5 miljarder eller 36%.

Finansiellt netto och transaktioner från den offentliga har ökad med ännu mer (182 respektive 50%), men dessa siffror är oproportionerligt kopplade till effekter som har med pandemin att göra.

De ideella organisationernas viktiga intäkter har alla stigit betydligt mer än befolkningstillväxten, vilket betyder att i ett förenklat resonemang där civilsamhället "betjänar" landets invånare, har resurserna för civilsamhället ökat.

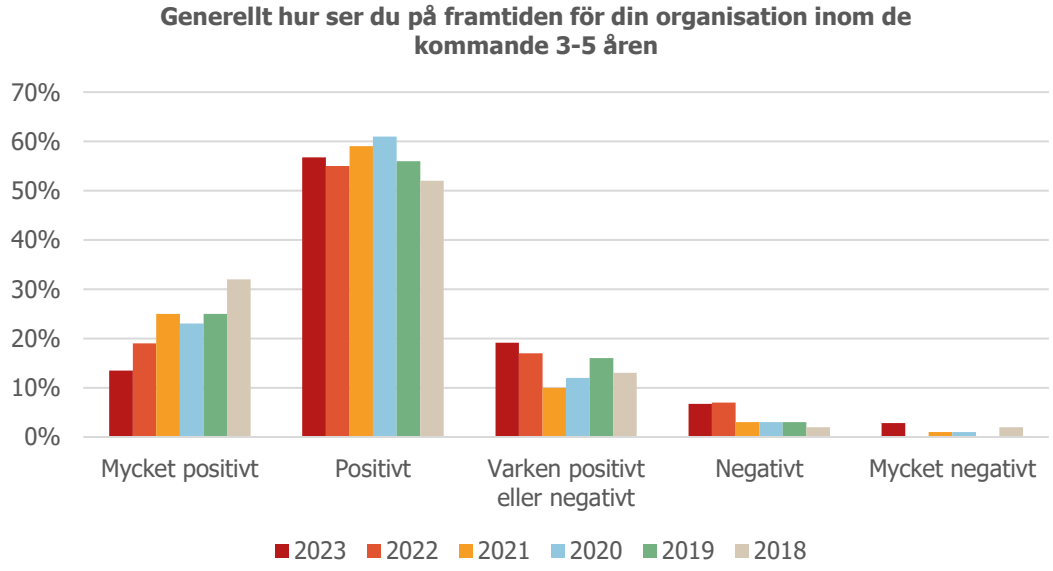
Värt att notera att det summerade överskottet under 2013–2021 uppgår till 92,4 miljarder kronor. En stor resurs för civilsamhället i stort, som naturligtvis inte är jämnt fördelad mellan organisationerna. En del har stärkts finansiellt, andra har inte gjort det.

3. Omvärlden just nu

Sverige och dess civilsamhälle befinner sig i en värld där utmaningarna hopar sig från flera håll samtidigt. Ekonomin är stagnerande, det är ett skakigt geopolitiskt läge samtidigt som kriser kommer närmre och närmre den egna landsgränsen. Det här kapitlet sammanfattar olika parters perspektiv på sin omvärld och några av de utmaningar som följer.

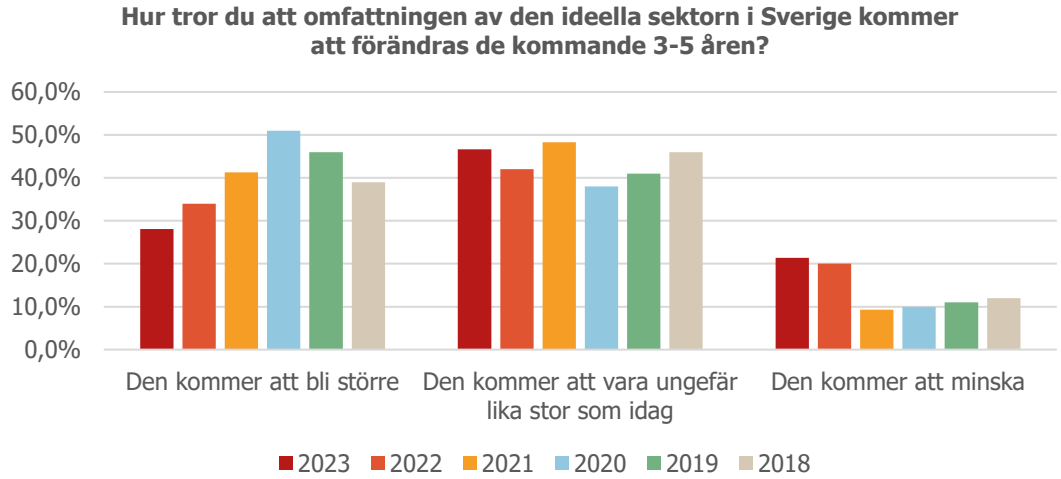
Ledarnas syn på omvärlden

Den generella förhoppningen till organisationens framtid inom de närmsta 3–5 åren fortsätter att dala i 2023 års ledarnas undersökning. Endast 13% uppger att de ser mycket positivt på sin organisations framtid, en minskning från 19% 2022 som också då visade en tydlig minskning från året innan. Viktigt att notera är dock att betydligt mer än hälften av ledarna är fortsatt positiva till sin organisations framtid, 7 av 10 uppger att de är positiva eller mycket positiva, även om den siffran har sjunkit över de sex åren som frågan har ställts.

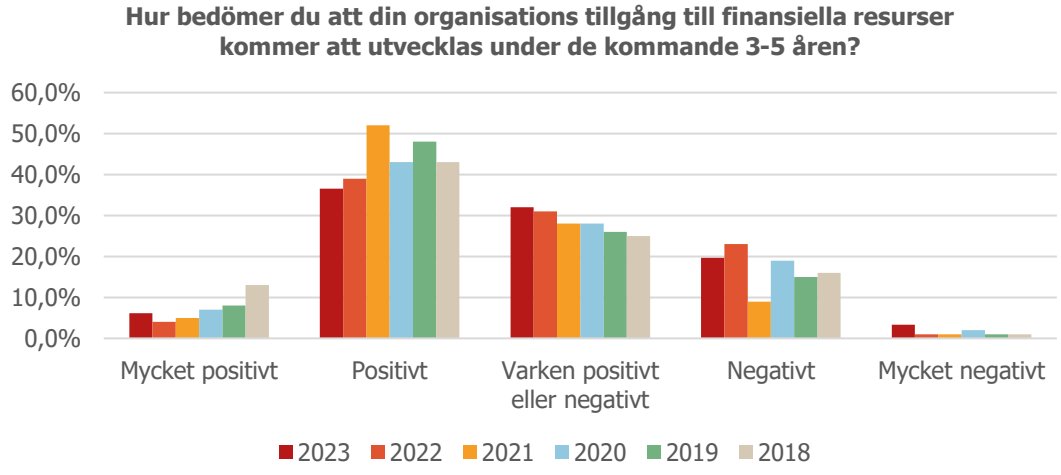
Figur 2. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023

Den mindre positiva synen på framtiden återspeglas i hur man ser på omfattningen för sektorn i stort, där 28% tror att den kommer att växa och bli större, ner från 34% 2022. Det är fortfarande fler som tror att ideell sektor kommer att växa än de som tror att den kommer att minska.

Figur 3. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023

Något färre är positiva till sin organisations möjliga finansiella resurser över de nästa 3–5 åren. Totalt svarar 43% att de är positiva eller mycket positiva. Totalt sett är detta inte en nedgång från 2022, dock är det fortfarande långt till nivåerna under 2021 där mitt i mellan en pandemi som höll på att försvinna ur folks medvetande och den kommande lågkonjunkturen. Då uppgav 57% att de var positiva eller mycket positiva till framtiden för sin organisations finansiella resurser.

Figur 4. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023

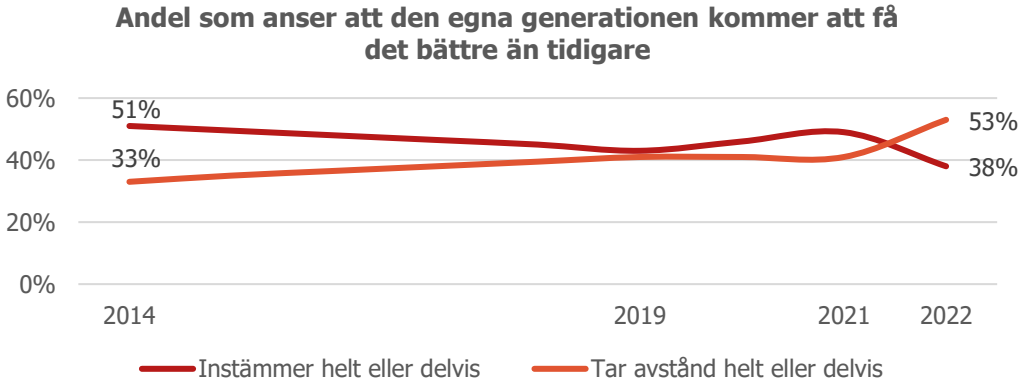
Vad gäller vilka potentiella utmaningar som den egna organisationen står inför är det framför allt politiska beslut och den svaga konjunkturen som upplevs som störst hot just nu. Organisationer med Service som syfte nämner i större utsträckning rekrytering av kompetent personal som en utmaning och de som arbetar med Gemenskap är mer oroliga för ett lägre engagemang från allmänheten.

Figur 5: Källa. Enkät till ledare i civilsamhället 2023

Ungas syn på omvärlden

Ungdomsbarometern genomför varje år en undersökning bland ungdomar i Sverige i åldern 15–24 år. I *Generationsrapporten 2023* framgår att ungdomars syn på framtiden blivit allt mindre positiv. Från att drygt hälften år 2014 svarade "Instämmer helt" eller "Instämmer delvis" på påståendet "Min generation kommer att få det bättre än tidigare" är det knappt fyra av tio som svarar så 2022.

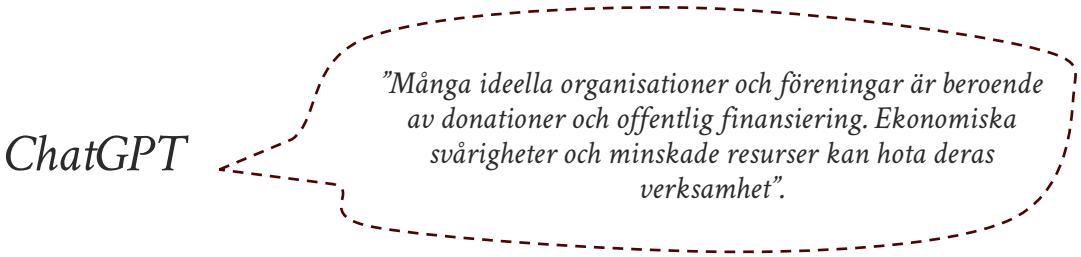
Figur 6. Generationsrapporten 2023, Ungdomsbarometern

I undersökningen framkommer att ungdomar har ett fortsatt stort intresse för politik, men det är färre än tidigare som tror att de har möjlighet att påverka samhället. Topp tre viktigaste samhällsfrågor för ungdomarna 2022 är ökade resurser till sjukvård och omsorg, miljö- och klimatfrågor och ökade resurser till polisen och brottsbekämpning. I generationsrapporten syns också stora skillnader mellan killars och tjejers svar när det gäller politik, vilket speglar valet 2022 i stort. En fråga som blivit allt viktigare för unga de senaste två åren är att tjäna pengar och att få en bra lön. Detta beror enligt Ungdomsbarometern inte bara på lågkonjunkturen och inflationen, utan är även en trend som kopplas till influencer-kulturen och andra subkulturer där pengar är statusfyllt och ett accepterat samtalsämne. Den här synen på pengar kan vara en delförklaring till att färre unga har gett till ideella organisationer under de senaste tre åren, jämfört med tidigare år[10].

AI:s syn på omvärlden

Även om den här rapporten firar tio år och börjar bli en erfaren del av det svenska civilsamhället behöver så klart även tioåringar se till att vara a jour med de senaste utvecklingarna. Därför ställde vi frågan till ChatGPT, chattbot-teknologin som utvecklats av OpenAI och tagit världen med storm, om vilka de största hoten just nu är mot civilsamhället. Även om det går att diskutera om det verkligen är en extern part, eftersom svaren bygger på data som vi alla varit med och delgett den, så ger det ytterligare en bild av vad för utmaningar civilsamhället står inför. Konkretiserat så blev svaret att det finns tre övergripande hotdelar som civilsamhället står inför, med några underrubriker.

3.1 Finansiella utmaningar

AI:ns första notering handlar om civilsamhällets beroende av resurser. Hade hon varit mer kunnig om de nordiska civilsamhällena hade kanske även beroendet av ideellt arbete kommit med i beskrivningen. Å andra sidan är det kanske det som menas med minskade resurser för det är ju just den risken som civilsamhället står inför om det ideella arbetet skulle minska.

[10] Giva Sverige, Allmänhetens syn på givande 2023

Vi är sedan något år tillbaka i ett läge där inflation och lågkonjunktur påverkar såväl organisationerna i civilsamhället direkt som indirekt genom att finansiärerna påverkas.

Vad gäller bidrag från offentlig sektor finns statistik fram till 2021. Även om 2021 innebär en mycket stor minskning från 2020, är den 10 miljarder högre än 2019. Denna siffra är dock påverkad av pandemieffekter. När det gäller bidragen från kommuner och landsting till föreningar och stiftelser har vi data till 2022. Bidragen har ökat med 4%, vilket ligger i linje med vad som varit normalt de senaste tio åren.

Positivt är att gåvor och bidrag från den privata sektorn, via gåvor och bidrag från allmänheten, företag och stiftelser och organisationer, fortsatt ligger på en hög nivå. Under 2022 ökade givandet till Giva Sveriges medlemmar med 34% till 13,1 miljarder[11], främst som en effekt av det stora givandet i samband med Rysslands invasion av Ukraina. Företagens givande ökade stort, både direkt via företagen (+69%) och via företagsanknutna stiftelser. Och även om givandet precis som alla andra delar av ekonomin är påverkade av det finansiella läget står sig givandet hittills under 2023 ändå relativt starkt jämfört med många andra ekonomiska sektorer, där till exempel gåvoindex för givandet visar på en fortsatt övergripande optimism kring den framtida insamlingen både från allmänhet och företag[12].

Än så länge ser vi inte några stora tecken på minskade intäkter till civilsamhället som en följd av de förändrade ekonomiska läget. På längre sikt finns det dock tydligare risker. Som beskrivs längre fram i denna rapport finns det utmaningar för den offentliga sektorn i form av en ökad försörjningsbörda, vilket kan leda till minskade resurser för främst kommuner att använda resurser till verksamhet som inte är obligatorisk, bland annat till verksamhet inom ideell sektor.

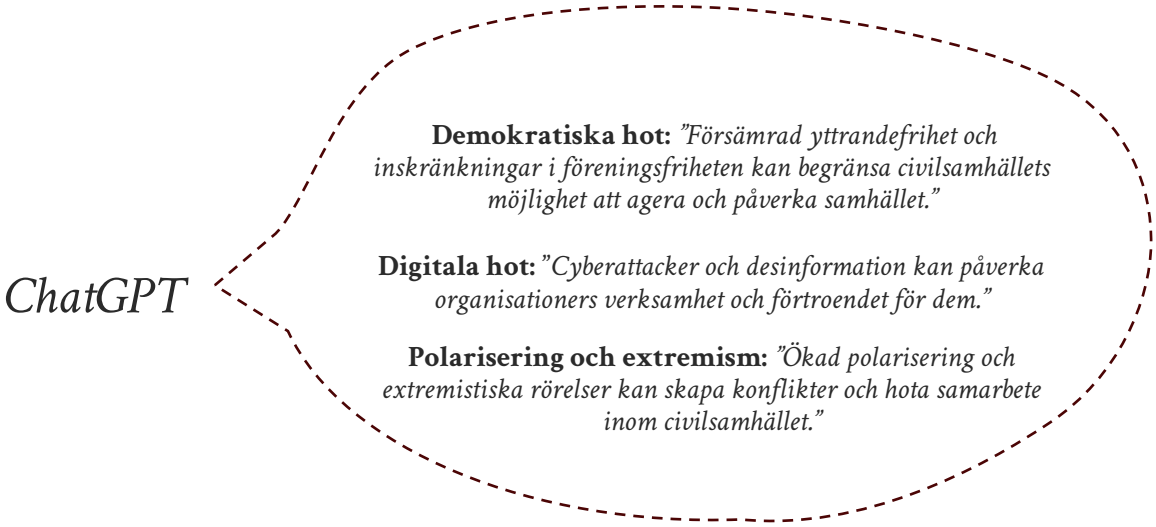
Vad gäller den framtida finansieringen från medborgarna visar data från Giva Sverige i rapporten Allmänhetens syn på givande från 2023 att en lägre och lägre andel av befolkningen ger pengar till ideella organisationer över de senaste nio åren som mätningen utförts. Här finns också en utmaning i återväxten bland givarna; samma data visar att det främst är bland de yngre (18–29) som andelen som ger minskar, inte så märkligt då den yngre målgruppen är de som kanske främst drabbas av en sämre ekonomi. Om detta är ett övergående fenomen eller inte får framtiden utvisa.

---

[11] Giva Sverige, Givandet i siffror 2022

[12] Giva Sverige, Gåvoindex 2023

3.2 Demokratiska och digitala hot

Demokratiska hot

Förtroendet för den svenska demokratin är fortsatt starkt hos den svenska befolkningen och väldigt få vill se en förändring av det politiska systemet[13]. Ser man till Global State of Democracy Indices ranking av Sveriges demokrati[14] finns det också anledning till att ha en hög tilltro. Även om det kan finnas en antydan till att vissa av de variabler som adderar upp till en välfungerande demokrati har sjunkit något så räknas Sverige fortfarande som ett av världens mest demokratiska länder. Detta är dock inget som vi kan ta för givet. Kevin Casas-Zamora, generalsekreterare i International IDEA skriver i debattartikel i Dagens Nyheter att *"Sverige ligger fortfarande bra till i en internationell jämförelse, men medborgarnas engagemang i civilsamhället sjunker"*[15]. Som exempel räknar han upp en lägre facklig anslutningsgrad och färre medlemmar i, och mindre ekonomiskt stöd till, ideella föreningar.

Civilsamhället förlitar sig i stor utsträckning på engagemang, och kanske framför allt de ungas engagemang. Men de samtalen som sker på dagens sociala medier, som tidigare varit en möjlighet för alla att delta och engagera sig, är nu kanske snarare en barriär för att vilja göra det. Några som drabbas extra hårt av ett sämre diskussionsklimat, oavsett om det är på internet eller i samhället i stort är nämligen civilsamhällets ledare. En undersökning där 140 ledare för nationella och regionala organisationer i civilsamhället har intervjuats visar att en tredjedel av

[13] SOM-institutet, 2023
[14] IDEA, 2023
[15] https://www.dn.se/debatt/sverige-ar-inte-immunt-mot-auktoritar-populism/

dessa har blivit utsatta hot, hat och/eller kränkningar[16]. Det går att jämföra med hur det ser ut i befolkningen i stort, bland 16 år eller äldre har drygt 1 av 20 i befolkningen utsatts för näthat[17].

Det är alltså mycket mer sannolikt att drabbas av hat och kränkningar om man väljer att engagera sig i civilsamhället än om man står vid sidan. Sannolikheten att drabbas av hot och hat är än högre bland yngre, kvinnliga och utrikesfödda civilsamhällesledare. Innebär detta att denna typ av ledare då undviker att synas, och i så fall; vad får det för konsekvenser för vår demokrati?

Ett annat hot mot civilsamhället som till stor del är demokratiskt men också skulle kunnat placerats som en finansiell utmaning är kopplingen mellan åsikter som formuleras och möjligheten till statlig finansiering. Förutom att informationslandskapet och yttrandefrihetens gränser har flyttats har delar av det svenska civilsamhället fått uppleva effekterna av en ny politisk verklighet efter valet hösten 2022. I samband med regeringens beslut att lägga ner miljödepartementet efter valet gick Naturskyddsföreningen ut i sina sociala kanaler och ifrågasatte det beslutet. Kort därefter försökte en tjänsteman för Sverigedemokraterna att begära ut vilka som donerat pengar till organisationen, enligt partiet i syfte att ta del av uppgifter om hur statliga medel används[18] Även Civil Rights Defenders hamnade i skottgluggen efter att från en juridisk ståndpunkt ha kritiserat delar av Tidöavtalet angående den överenskomna kriminal- och migrationspolitiken samt frågorna kring rättssäkerhet. Det föranledde en företrädare för Sverigedemokraterna till att uttala sig om att alla statliga bidrag borde dras in till organisationen[19].

Civilsamhället har en viktig roll inom den liberala demokratiordningen, som motvikt och oberoende kontrollant av den offentliga sektorn. Historiskt har det funnits en politisk konsensus gällande att finansiering från det offentliga inte ska påverkas av en organisations åsikter, även kritiska röster har fått finansiering. Den ordningen består, men kanske råder inte längre fullständig konsensus.

Ett annat mer långsiktigt hot mot den breda demokratin och civilsamhället är det vikande deltagandet bland unga i nationella ungdomsorganisationer. Fram till 1980-talet ökade deltagandet, men sedan har det fallit drastiskt[20]. Det är inte fallet för alla typer av organisationer, till exempel har Sverok och Sveriges elevkårer ökat sina medlemsantal över de senaste decennierna, men ser man till mer traditionella ungdomsorganisationer som de

---

[16] Hot, hat och kränkningar mot ledare, Scaramuzzino & Scaramuzzino, 2020

[17] Svenskarna och internet, Internetstiftelsen, 2023

[18] Göteborgsposten, 2022

[19] Dagens Nyheter, https://www.dn.se/sverige/sd-topp-vill-strypa-statligt-bidrag-till-tidokritiker 2022

[20] Historiska förändringar av ungdomars engagemang i civilsamhället, Kassman & Vamstad, 2022

politiska, kyrkliga och nykterhetsrörelsen har de alla tappat i medlemsantal. De traditionella ungdomsrörelserna är sådana som historiskt sett har haft tillgång till politiskt stöd, till stor del på grund av att de ska vara en demokratisk skola för de som deltar. Ett minskat deltagande i dessa gör att risken är att endast en mindre ”elit” skolas in i det etablerade civilsamhällets traditioner[21]. I en undersökning bland civilsamhällets ledare[22] framgår att många upplever att de har ett högt samhällsinflytande, något som skribenterna tolkar som att denna grupp skulle kunna ses som en elit vid en granskning från sidan. Det går alltså att se det som att civilsamhället riskerar att långsamt utvecklas från att vara en inkörsport och grundbult i demokratin, till att snarare vara ett särintresse för en mindre elitgrupp i samhället.

Digitala hot

Digitaliseringen, eller den digitala transformationen, av samhället har pågått i någon form ända sedan räknestickan ersattes av den första räknemaskinen. De senaste decennierna har ordet dock varit synonymt med internets spridning. I samband med pandemin fick digitaliseringen ytterligare fart, i takt med att fler processer behövde kunna skötas online. Numera är digitaliseringen en så pass integrerad del av vår vardag att när man till exempel vill skriva om demokratiska hot blir det ofta synonymt med ett digitalt hot, eftersom det är via de digitala hjälpmedlen som vi kommunicerar, debatterar och utför mycket annat som är en viktig del av en levande och vital demokrati.

Internets öppenhet och möjligheten att kommunicera globalt har skapat både nya möjligheter och nya utmaningar. Samtidigt som den gett alla en möjlighet att ta del av det offentliga samtalet, på relativt jämställda villkor, finns det också baksidor. Brottsoffermyndigheten konstaterar i sin rapport Näthat och demokratiskt deltagande – en kunskapsöversikt (2021) att *”Grupper som tidigare givits begränsat utrymme i den offentliga debatten får nu ökat utrymme genom den nya tekniken och det nya medielandskapet”*. Samtidigt konstaterar de att *”Åsikter som tidigare isolerats till slutna sammanhang har förflyttats till kommersiella sociala medier; där rasistiskt, sexistiskt och främlingsfientligt språkbruk successivt normaliserats”.*

X (tidigare Twitter) och andra sociala plattformar bidrar tillsammans med nya självständiga nyhetsmedier också till att informationslandskapet ser annorlunda ut nu än tidigare. Skillnaden mellan dessa former av informationsspridning och de mer traditionella nyhetsmedierna är att de nyare formerna inte på samma sätt följer professionella journalistiska normer och etiska principer[23]. Det här skapar två potentiella problem för civilsamhället. Dels möjligheten att nå ut, dels att människor ska tro på budskapet. Att många väljer att lämna en enskild plattform (X

[21] Civil society elites: A research agenda, Johansson & Uhlin, 2020

[22] Hot, hat och kränkningar mot ledare, Scaramuzzino & Scaramuzzino, 2020

[23] Näthat och demokratiskt deltagande, Brottsoffermyndigheten, 2021

hade som exempel i oktober tappat 13% av sin användarbas över det senaste året[24]) behöver inte vara ett problem, det finns eller skapas andra. Men om sociala medier över lag skulle bli svåra eller omöjliga att vara på har det på längre sikt en negativ effekt på civilsamhällets möjligheter att nå sin målgrupp. Och om målgruppen inte vet vad som är sant eller inte, hur ska man då kommunicera ut viktiga budskap?

Ett annat potentiellt problem för civilsamhället och de som engagerar sig i det är möjligheten att delta fullt ut i samhället. 2022 hamnade Sverige på tredje plats i världen vad gäller samhällets digitalisering[25]. Det finns en stor nationell stolthet kopplad till att vi ser oss som ett land som går i bräschen för den digitala utvecklingen. Men går det så snabbt att vi inte ens själva riktigt hinner med? Riksdagen konstaterar i svar på motionen ”Tillgång till bank-id och bankkonto – en väg till självständighet” att för att på ett enkelt sätt kunna ta sig in i det svenska systemet idag behöver man ha tillgång till bank-ID[26]. Bank-ID utfärdas dock inte av staten utan hänger ihop med tillgången till bankkonto, och tillgång till bankkonto begränsas av banker som är privata aktörer. Detta innebär att frågan om du ska kunna vara en fullvärdig medlem i vårt digitala samhälle till stor del avgörs av privata företag, och detta gäller både individer och organisationer.

Bland de som faktiskt kan få tillgång till bank-ID finns det många som inte vet fullt ut hur man bör gå till väga. Idag lever sex procent av Sveriges befolkning på ett eller annat sätt i digitalt utanförskap[27]. Bland dem finns äldre, personer med funktionsnedsättning eller de som lever i hushåll med låga inkomster. Personer som på olika sätt ofta faller under civilsamhällets vingar att stötta och hjälpa, men civilsamhället och dess organisationer har ofta själva samma typer av problem som de individer som de försöker hjälpa. NOD, med utgångspunkt från en enkätstudie av Giva Sverige, släppte i januari 2023 en rapport om civilsamhällets erfarenheter av bankväsendet[28]. Denna rapport tillkom med bakgrund av att den nya penningtvättslagen och lagen om verklig huvudman båda gick i bruk 2017, två lagar som har resulterat i större bekymmer för civilsamhällesorganisationer att kunna få tillgång till eller att få behålla bankkonton. I studien uppger 16% att de upplevt problem med att starta bankkonto. Många nämner också ökade administrativa kostnader för att kunna möta bankernas högre krav utifrån de nya lagstiftningarna.

---

[24] https://slate.com/technology/2023/10/twitter-users-decline-apptopia-elon-musk-x-rebrand.html

[25] IMD World Digital Competitiveness Ranking, 2023

[26] Tillgång till bank-id och bankkonto – en väg till självständighet (Motion 2021/22:3124 av Ann-Sofie Lifvenhage (M)) | Sveriges riksdag (riksdagen.se)

[27] SKR: Stoppa det digitala utanförskapet - Altinget - Allt om politik: altinget.se

[28] https://www.nodsverige.se/wp-content/uploads/2023/01/lagesbild-om-civilsamhallets-erfarenheter-av-bankvasendet-2023-1.pdf

Polarisering och extremism

Polariseringen är ett begrepp i tiden som verkar påverka alla delar av samhället, och så naturligtvis också civilsamhället. I Demokratirådets rapport ”Polarisering i Sverige” från 2021 framkommer dock att det finns få tecken på en polarisering i Sverige som hotar att lamslå samtal eller processer. De pekar dock på att vi kan vara på väg in i en trend mot en ökad ideologisk polarisering, som ses i frågor som mångkultur, identitet, globalisering och migration. Hälften av alla svenskar oroar sig också för så kallade filterbubblor[29], alltså att personer bara får sin information från en viss typ av källor på grund av personligt anpassade resultat. Rädslan är större bland yngre människor, där också kunskapen och kännedom om filterbubblor som fenomen är störst. Demokratirådet menar dock att eftersom Sverige har *”en konsensusinriktad politisk kultur, ett flerpartisystem med proportionella val och medborgare med en allsidig nyhetskonsumtion”* så lider vi mindre risk här än i till exempel USA att bli tydligt polariserade. Men även om tecknen just nu på en starkt ökande polarisering kanske är något överdrivna innebär det inte att det inte kan komma att påverka civilsamhället framöver.

I begreppet polarisering har också extremism sin plats på ytterkanterna. Civilsamhället lider både en risk från extremismen genom att enskilda företrädare skulle kunna uttala sig på ett sätt som påverkar förtroendet, men det finns också en risk när till exempel staten vill gå in och reglera extremismen och därmed flyttar på yttrandefrihetens gränser eller försvårar för bland annat civilsamhällets organisationer att verka.

3.3 Megatrenderna

ChatGPT

Klimatförändringar: *”Klimatförändringar kan ha en direkt påverkan på samhällen och kan kräva ökade insatser från civilsamhället för att hantera konsekvenserna och driva på för hållbarhetsåtgärder.”*

Sociala och ekonomiska ojämlikheter: *”Ökande ekonomiska klyftor och social ojämlikhet kan leda till ökad efterfrågan på civilsamhällets tjänster samtidigt som det kan minska resurserna som är tillgängliga för dessa”*

Migration och integration: *”Civilsamhället kan stå inför utmaningar relaterade till hantering av migration och integration av nyanlända.”*

Pandemier och hälsoutmaningar: *”Händelser som pandemier kan öka behovet av stöd från civilsamhället samtidigt som de kan skapa fysiska och ekonomiska utmaningar.”*

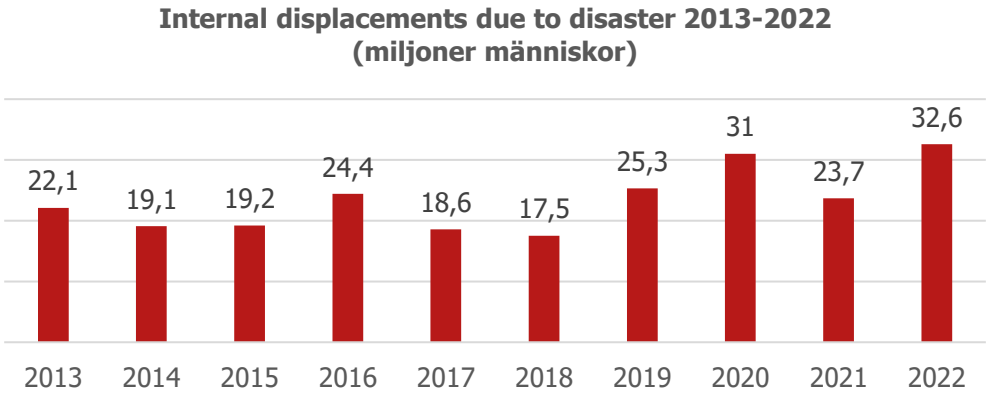
[29] Svenskarna och internet, Internetstiftelsen, 2023

I 2022 års rapport av *Staten, medborgaren och kapitalet – vem finansierar civilsamhället* återkom vi till fem megatrender som togs upp i rapporten från 2014. Dessa megatrender har haft och kommer att fortsätta att ha en stor påverkan på samhället som helt och därmed civilsamhället. Dessa fem är;

- Teknikutvecklingen
- Urbaniseringen
- Demografin
- Klimatförändringar och knapphet på resurser
- Den ekonomiska maktens förflyttning

Klimatförändringar och knappa resurser

Det blir allt tydligare att väderfenomen som påverkas av den globala uppvärmningen blir allt vanligare. Under de första åtta månaderna av 2023 upplevde USA det högsta antalet någonsin av väder- och klimatrelaterade händelser som kostat samhället mer än en miljard dollar vardera[30]. Under sommaren upplevde Kina översvämningar utan tidigare motstycke där mängden regn under några dagar motsvarade 60% av ett normalt års årsnederbörd[31]. Migration data portal uppskattar att 32,6 miljoner människor var tvungen att bryta upp från där de bor under 2022 på grund av olika miljökatastrofer.

Figur 7. Källa: International displacement monitoring centre 2023

[30] https://www.axios.com/2023/09/12/disasters-weather-climate-record-2023-noaa

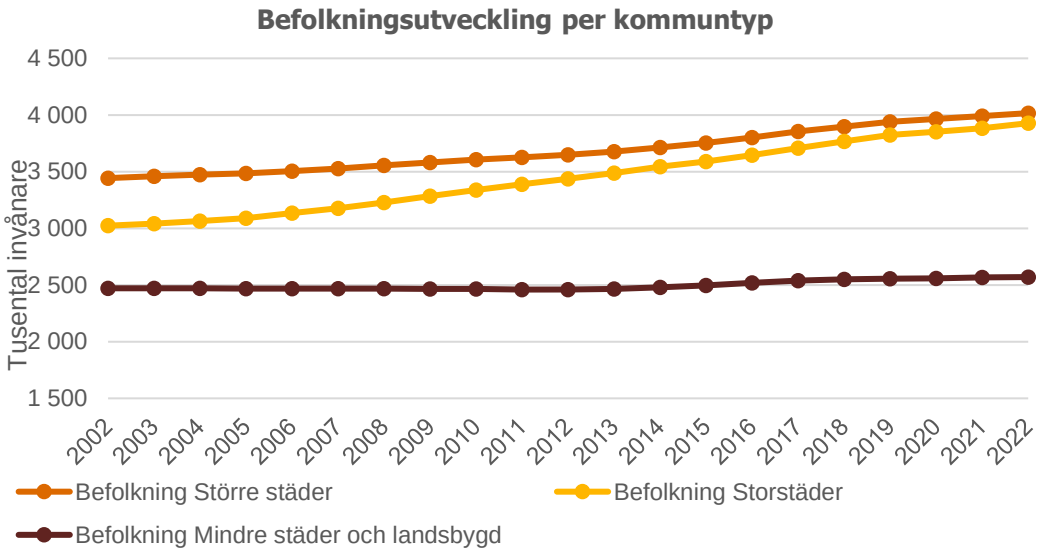
[31] https://disasterphilanthropy.org/disasters/2023-china-floods/

På en annan skala ser vi höga energipriser och höjda matpriser i Sverige. Även om dessa delvis beror på krig och pandemieffekter, så kommer resursknapphet orsakad av klimatförändringar att leda till samma effekter på priser.

Vissa av civilsamhällets organisationer, exempelvis de som arbetar med bistånd eller civilt försvar påverkas mer direkt, men alla bör i sin långsiktiga planering ta ställning till om klimatförändringar och resursknapphet påverkar organisationen eller dess ändamålsarbete.

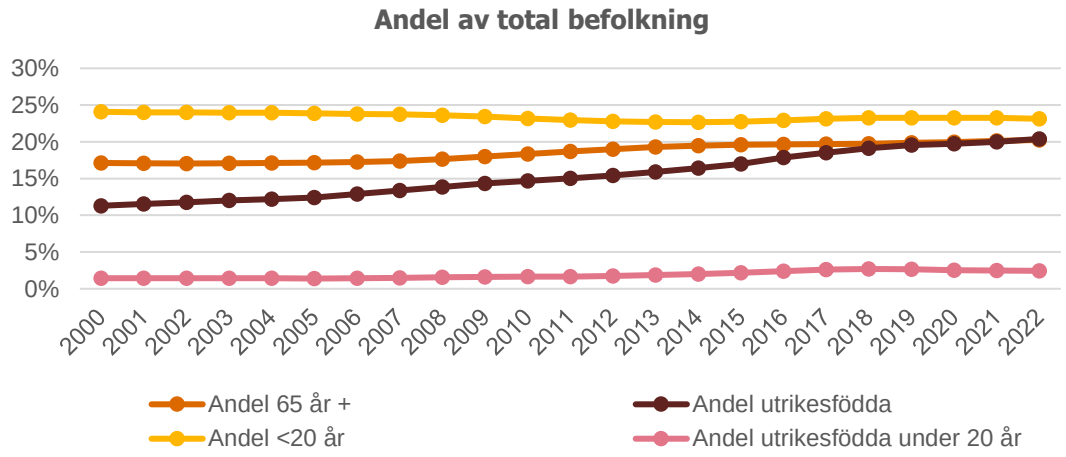
Demografi och urbanisering

Den demografiska utvecklingen är en central komponent för en strategisk organisation oavsett sektor. Civilsamhällets verksamhet görs av människor för människor.

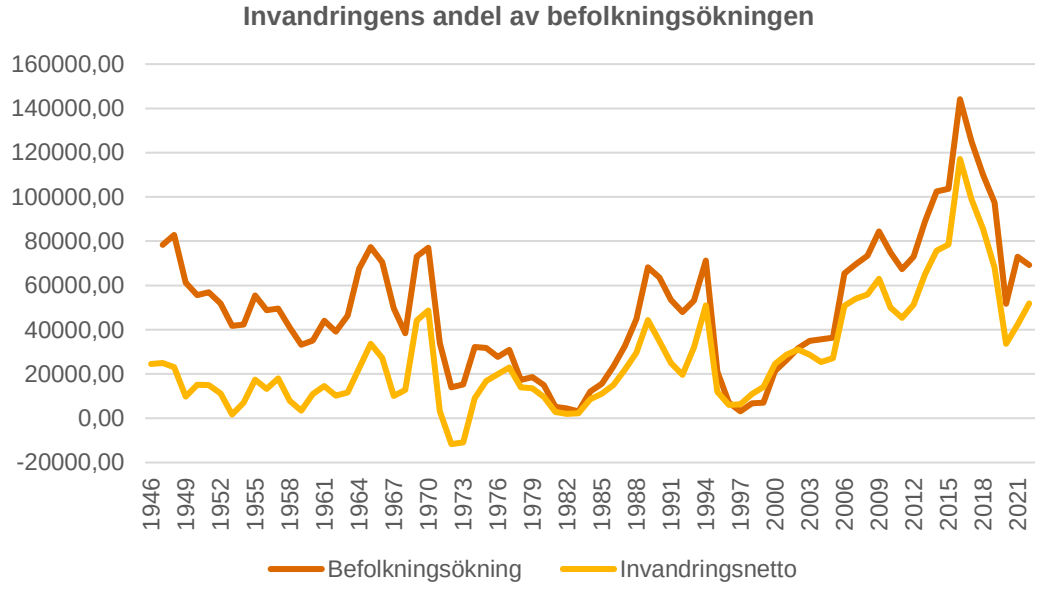
Figur 8. Källa: SCB 2023

Trenden att fler och fler i Sverige bor i storstäder och större städer fortsätter. Antalet människor som bor i mindre städer och på landsbygd har inte förändrats så mycket de senaste 20 åren. Under de senaste 10 åren är det framför allt inflyttningen till de tre storstäderna som ökat. Sammantaget har befolkningen i storstäder och större städer ökat med 858 458 personer från 2012–2022. Det är mer än två hela Malmö. Det är en mycket stark trend som steg för steg förändrar förutsättningarna för bland annat civilsamhällets organisationer.

Figur 9. Källa: SCB 2023

Andelen utrikesfödda och andelen äldre (65 år+) i befolkningen har tidigare varit starkt stigande, men båda har nu planat ut och ligger nu runt 20% vardera.

Figur 10. Källa: SCB 2023

Som framgår av det ovanstående diagrammet har en stor del av befolkningsökningen i landet sedan 70-talet till stor del utgjorts av ett invandringsnetto.

Varken utrikes födda eller 65+ är några homogena grupper, tvärt om. De är lika varierade i intresse och egenskaper som alla andra grupper, men de representerar ändå en förändring i befolkningens sammansättning. Hänger civilsamhällets sätt att be om engagemang och bygga

strukturer med i dessa förändringar kopplat till urbanisering och befolkningens sammansättning?

Totalt sett innebär fler människor på färre platser både nya möjligheter och nya utmaningar, både vad gäller möjligheter till engagemang och behov av civilsamhällets tjänster.

Den utveckling av nya industrier som främst påverkar några större städer i Norrland kan vara ett exempel på demografisk förändring under de kommande tio åren, men det bryter sannolikt inte den långsiktiga trenden mot att en allt större andel av landets befolkning kommer att bo och verka i storstadsområden.

Den ekonomiska maktens förflyttning

När vi började skriva om megatrenderna för tio år sedan hade det kinesiska projektet "Den nya sidenvägen" precis inletts [32]. Nu har projektet över 150 medlemmar i alla världsdelar. Kinesiska investeringar har gjorts i 122 svenska bolag (dotterbolag i koncerner oräknade) som tillsammans omsätter 325 miljarder kronor, huvuddelen är Geelys ägande av Volvo cars[33].

Oavsett vad man anser om initiativet och investeringarna eller om Kinas intentioner är det en mycket tydlig indikator på att världens ekonomiska centrum har flyttat österut och att västvärldens dominans minskar. Det är mycket sannolikt att denna förflyttning kommer att fortsätta de kommande tio åren. Vad innebär det för det svenska civilsamhället? Hur påverkar det vårt arbete med utvecklings- och humanitärt bistånd? Vad innebär det för framtida sponsring från företag? Kanske kommer den direkta påverkan inte att vara så stor, inte desto mindre är detta ett förhållande som åtminstone större ideella organisationer bör ha med i sina långsiktiga strategier.

Teknikutvecklingen

Ett exempel på teknikutvecklingen är att vi som rapportförfattare kom på tanken att fråga Chat GPT om hur hon ser på civilsamhällets förutsättningar, och att svaret inte alls var olämpligt som grund för organisationer att ha som en utgångspunkt för sin strategiska planering.

Kanske kommer den kommande tioårsperioden att visa att AI utvecklas på ett sådant sätt att denna typ av rapporter kommer att vara onödiga. Varje organisation kommer att få sitt underlag från en AI som har koll på alla relevanta trender och som paketerar det snyggt på några sekunder.

I spåren av den våldsamma kriminalitet som tycks öka i Sverige, är allmänheten benägen att efterfråga mer övervakning, även av den egna personen. Fler övervakningskameror och mer

---

[32] Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Belt_and_Road_Initiative (20231110)

[33] FOI rapportnummer FOI-R--5474--SE

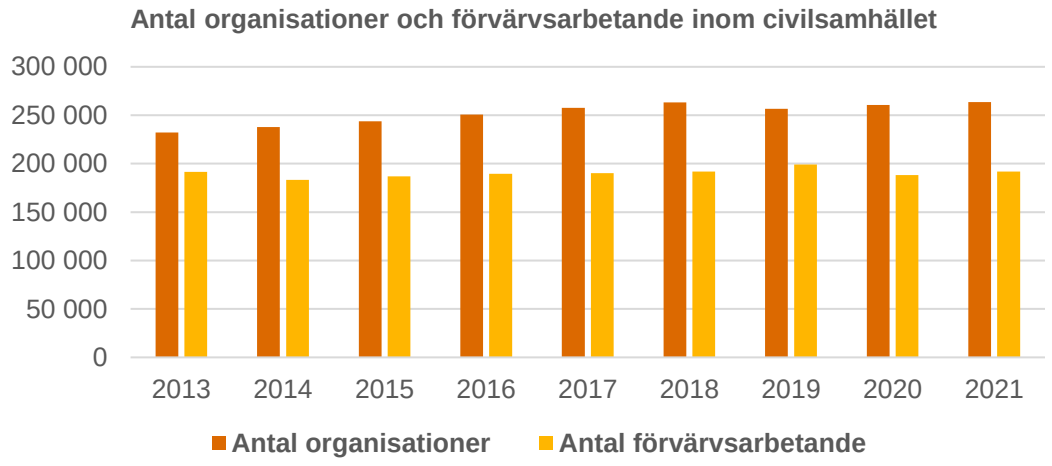
avlyssning av datatrafik har stöd hos en majoritet[34] av befolkningen. Kanske är drönare som övervakar allt från demonstrationer till idrottsevenemang, kulturfestivaler och scoutläger något normalt och efterfrågat om tio år? Kan övervakningstekniken bidra till att erbjuda fler trygga offentliga rum som ger mer utrymme för bland andra civilsamhällets organisationer, eller kommer tekniken att leda till ett krympande utrymme för åsikter och en ökad rädsla att uttrycka sig?

[34] DN/Ipsos publicerad i DN 20231110

4. Civilsamhällets förutsättningar

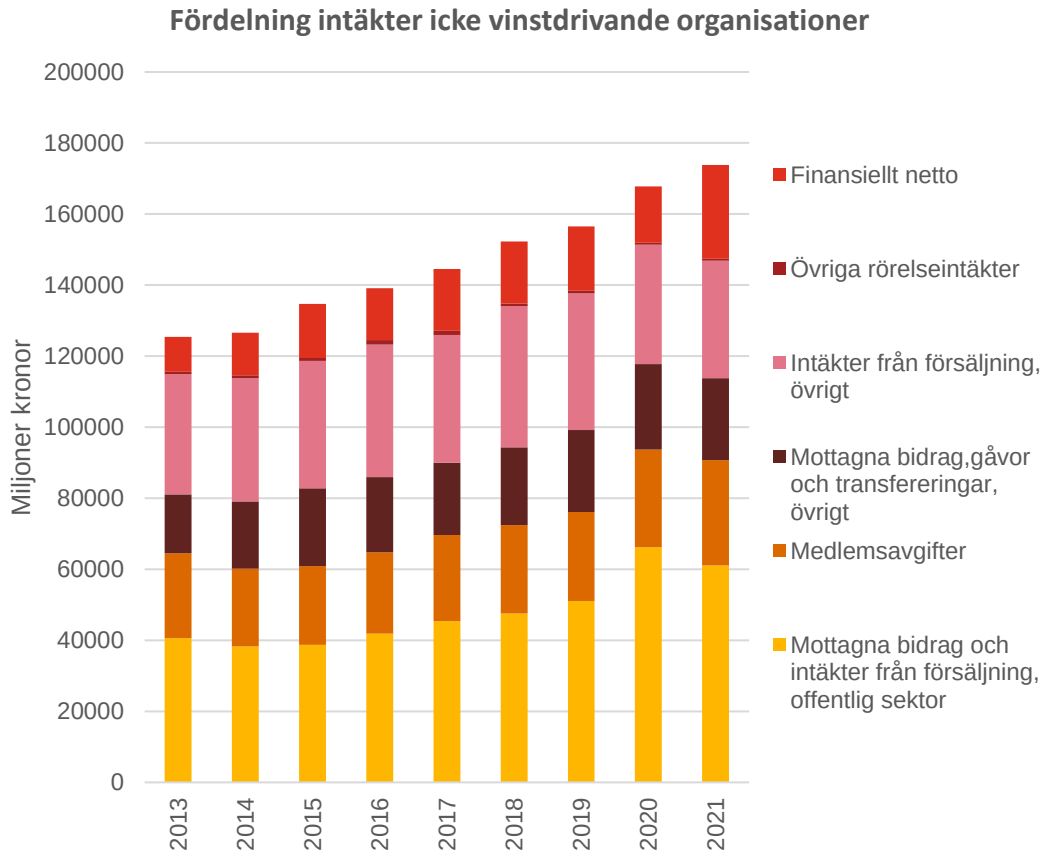
Civilsamhället har en rad olika finansieringskällor och i osäkra tider kan en diversifiering av intäktskällorna för enskilda organisationer bli än viktigare. För att få en förståelse för civilsamhällets finansiering som helhet presenteras här statistik som visar på hur staten, kapitalet och medborgarnas finansiering av civilsamhället har utvecklats över tid.

Enligt SCB:s delrapport Det civila samhället 2021 fanns det drygt 263 000 organisationer inom civilsamhället vilket är en ökning med 1,1% jämfört med 2020. Av dem är drygt 98 000 organisationer ekonomiskt aktiva. Ideella föreningar är den vanligaste associationsformen och utgör 62 procent av det totala antalet organisationer. Antalet förvärvsarbetande uppgick till närmare 192 000 personer vilket är 3,7% av totala antalet förvärvsarbetande i Sverige. Majoriteten av de som arbetar inom civilsamhället är kvinnor (61%). Flest organisationer finns inom verksamhetsområdet Bostäder, social och samhällelig utveckling (31%), här finns bland annat alla bostadsrättsföreningen. Näst största område är rekreation och kultur (25%) där exempelvis idrottsrörelsen ingår.

Figur 11. Källa: SCB, Det civila samhället 2021-Delrapport

Som framgår av figuren ovan märks pandemins effekter i form av ett minskat civilsamhälle, främst vad gäller antalet anställda.

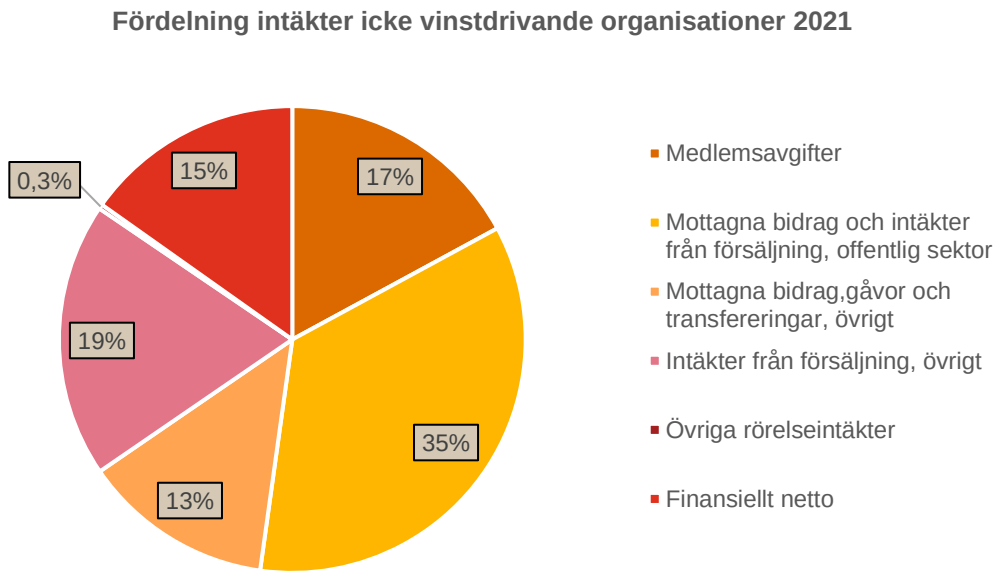
Figur 12. Källa: SCB 2023

För att få en god bild av hur finansieringen av civilsamhället ser ut går vi till SCB:s data för intäkter till icke-vinstdrivande verksamhet[35]. De totala intäkterna 2021 uppgick till drygt 174 miljarder kronor, en ökning med 3,6% från 2020 vilket främst beror på att medlemsavgifter och finansiellt netto har ökat. Totalt sett har bidrag från offentlig sektor ökat mellan 2019 och 2021, framför allt beroende på stöd i samband med Coronapandemin men det skedde en minskning jämfört med 2020. Försäljningsintäkternas[36] andel har sjunkit jämfört med 2019 vilket med stor sannolikhet är en konsekvens av pandemin då mycket aktiviteter och evenemang ställdes in.

[35] Exklusive bolag, olika former av ekonomiska föreningar samt Svenska kyrkan

[36] Intäkterna från försäljning består exempelvis av deltagaravgifter och andra avgifter från privatpersoner, reklamintäkter och försäljning av handelsvaror, till exempel kioskförsäljning i samband med matcher och liknande.

Samtidigt framgår att 2021 var ett mycket bra år för sektorns kapitalförvaltning. Såväl i absoluta tal som i andel av intäkterna var det rekord för finansnettot 2021.

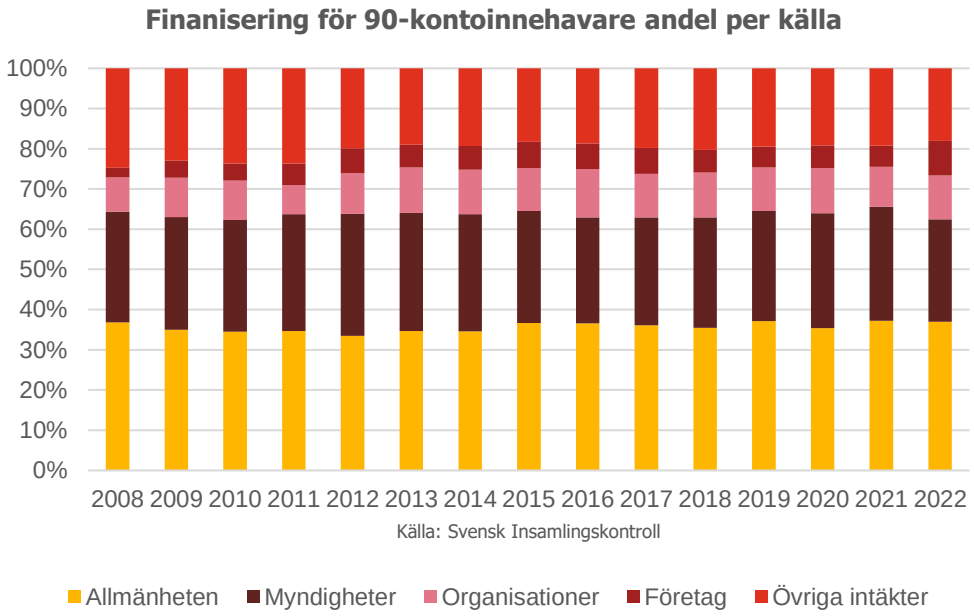

Figur 13. Källa: SCB 2023

Fördelningen av intäkter 2021 avviker något från hur det varit före pandemin med högre andel finansiering från offentlig sektor och från kapitalinkomster. Detta var sannolikt exceptionellt.

Den stora bilden för finansieringen ligger fast med drygt en tredjedel från offentlig sektor, drygt 10 % från kapitalförvaltning och resten utgörs av medlemsavgifter, gåvor, deltagaravgifter och andra intäkter från privat sektor.

Stöd för detta finns i siffrorna från Svensk Insamlingskontroll för 2022. De omfattar visserligen en liten del av civilsamhället, men kan ändå tjäna som en indikator. Här syns tydligt att andelen finansiering från offentlig sektor och från övriga intäkter, som bland annat omfattar kapitalinkomster, sjönk tillbaka under 2022.

Figur 14. Källa: Svensk insamlingskontroll 2023

Det är dock stor skillnad på andelen finansiering från privat respektive offentlig sektor. En indikation på hur det ser ut kan hämtas från nationalräkenskaperna och det som kallas transfereringsinkomster som bland annat består av gåvor, bidrag, medlems- och deltagaravgifter.

	Andel privat finansiering
Rekreation och kultur	39%
Utbildning och forskning	-149%
Hälsa	10%
Social trygghet	15%
Miljö och djurskydd	66%
Bostäder, social och samhällelig utveckling	70%
Opinionsbildning och politik	51%
Utdelande stiftelser och insamlande verksamhet	86%
Internationell verksamhet	50%
Religiös verksamhet	93%
Bransch-/yrkesorganisationer och fackföreningar	97%
Annan verksamhet	63%

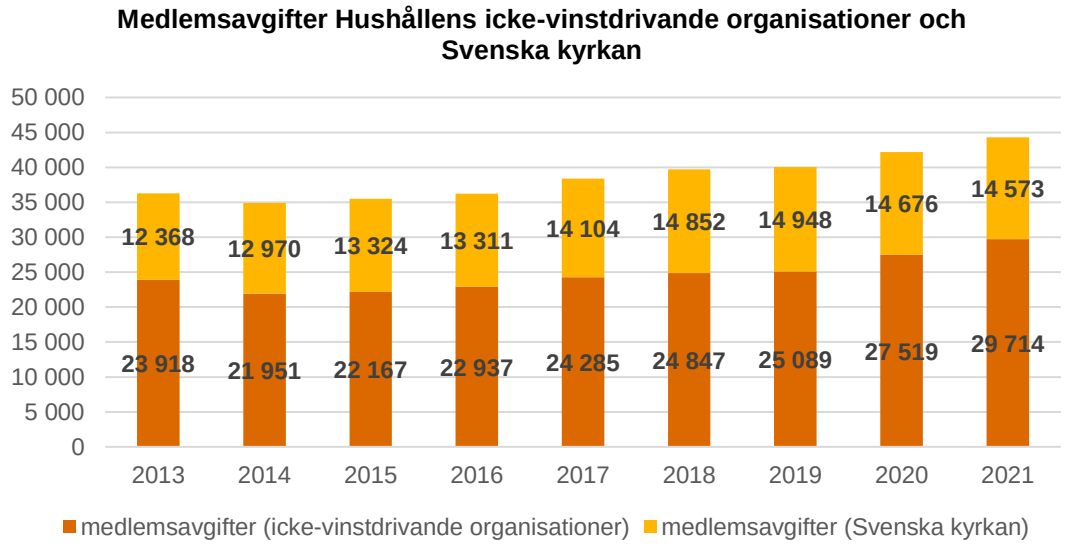
Figur 15. Källa: SCB, Det civila samhället 2021

Siffrorna avser 2021 och är därför påverkade av pandemins effekter i form av minskade intäkter för genomförd verksamhet och ökade statliga stöd, men de visar ändå på skillnaderna. De organisationer som verkar inom välfärdsstatens områden som hälsa och social trygghet är till

mycket stor del finansierade av offentliga medel, medan religiös verksamhet och arbetsmarknadens organisationer[37] nästan helt är privat finansierade.

Diagrammet nedan visar utvecklingen av medlemsavgifter för icke-vinstdrivande organisationer och Svenska kyrkan. Medlemsavgifterna för Svenska kyrkan har minskat sedan 2019, men eftersom medlemsavgifterna från övriga icke-vinstdrivande organisationer har ökat så blir det ändå en total ökning på drygt 2 miljarder kronor från 2020 till 2021.

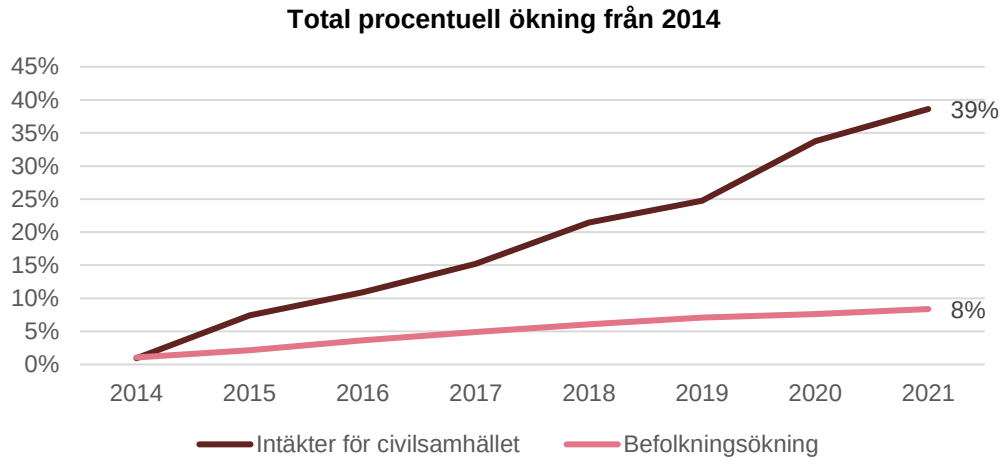
En del av detta förklaras sannolikt med att många valde att bli medlemmar i en a-kassa under pandemins inledning. Men sammantaget finns det ändå inget i dessa siffror som tyder på att medlemmarna som finansieringskälla håller på att tappa i betydelse.

Figur 16. Källa: SCB 2023

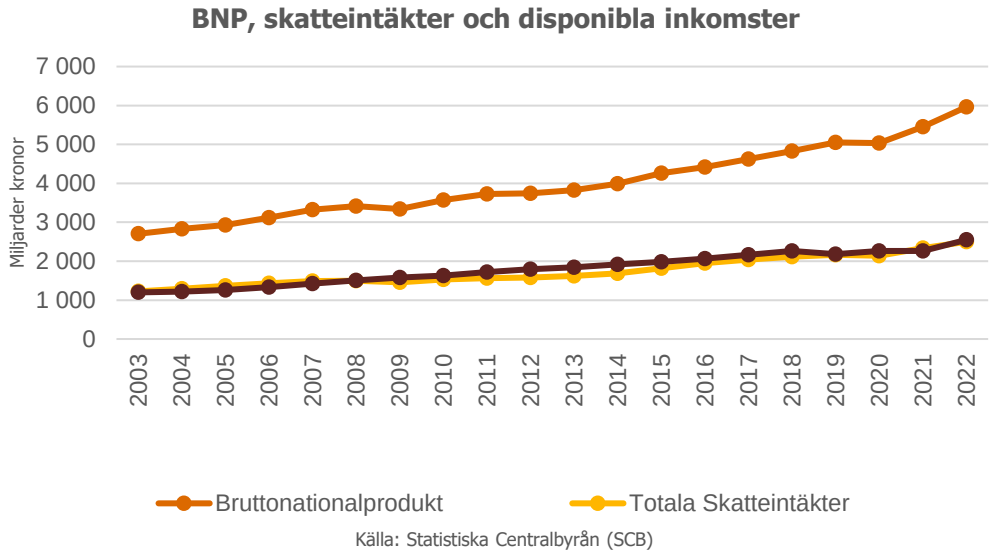
Diagrammet nedan visar att ideella sektorns intäkter ökar i snabbare takt än befolkningsökningen. Eftersom mycket av civilsamhällets verksamhet är kopplat till befolkningens storlek är det rimligt att anta att det finns rimliga förutsättningar för civilsamhällets verksamhet och utveckling.

[37] Notera att arbetslöshetskassorna, trots sin fackliga koppling, räknas till området social trygghet

Figur 17. Källa: SCB 2023

Sveriges Stadsmissioners rapport ”Fattigdomsrapporten 2023” visar att 6,2% (drygt 630 000 personer) av Sveriges befolkning levde i det de definierar som ekonomisk utsatthet 2021, låg inkomststandard och/eller försörjningsstöd. Det är en minskning jämfört med 2020 och beror på att antalet människor med försörjningsstöd har minskat. Men statistiken inkluderar inte alla människor i ekonomisk utsatthet. Asylsökande, papperslösa och andra utsatta EU-medborgare kan inte söka försörjningsstöd och finns därmed inte i denna statistik. Det finns även forskare som vittnar om att fler människor får avslag på sina ansökningar om försörjningsstöd. Det går därmed inte att sätta ett likhetstecken mellan minskningen av försörjningsstöd och att den ekonomiska utsattheten minskat något.

Figur 18. Källa: SCB 2023

4.1 Staten

Offentlig sektor är en viktig finansieringskälla för civilsamhället och står för cirka en tredjedel av intäkterna. I denna rapport använder vi ofta ordet "staten" som beteckning på begreppet offentlig sektor. Men här inleder vi med att titta på statliga finansieringen av civilsamhället.

Som framgår av tabellen nedan ökade stödet från staten till civilsamhället kraftigt under pandemiåren. En ökning med 30% när vi jämför 2021 med 2019. En stor del är kopplat till a-kassorna, men även exempelvis idrottsrörelsen har fick stora tillskott i form av corona och återstartsstöd.

	2019	2020	2021
Bidrag till arbetslöshetsersättning och aktivitetsstöd	14 173	24 369	21 230
Bidrag till folkbildningen	4298	4461	4769
Biståndsverksamhet	4190	4430	4471
Stöd till idrotten	1953	3472	3876
Lönebidrag och Samhall med mera	1788	1712	1629
Vidmakthållande av statens transportinfrastruktur	1212	1237	1270
Filmstöd	558	549	945
Bidrag till lärarlöner	646	686	714
Bidrag till allmän kulturverksamhet, utveckling samt internationellt kulturutbyte och samarbete	97	724	678
Statligt stöd för stärkt likvärdighet och kunskapsutveckling	314	466	637
Utveckling av skolväsendet och annan pedagogisk	507	585	625
Kyrkoantikvarisk ersättning	460	460	460
Statligt stöd till yrkeshögskoleutbildning	317	356	397
Enskilda utbildningsanordnare på högskoleområdet	226	329	368
Ersättningar och bidrag till konstnärer	259	264	345
Stöd vid korttidsarbete	0	716	344
Kostnader för arbetsmarknadspolitiska program och insatser	541	335	332
Riksdagens ledamöter och partier med mera	312	316	321
Centrala museer: Stiftelser	263	381	297
Exportfrämjande verksamhet	347	286	289
Bidrag till nationell och internationell ungdomsverksamhet	234	282	283
Maxtaxa i förskola, fritidshem och annan pedagogisk verksamhet, m.m.	230	189	239
Särskilda jämställdhetsåtgärder	173	175	234
Bidrag till psykiatri	107	155	201
Bidrag till funktionshindersorganisationer	188	189	189
Insatser för den ideella sektorn	145	264	184
Stöd till politiska partier	168	169	168
Verket för innovationssystem: Forskning och utveckling	140	116	142

Särskilt utbildningsstöd	136	137	136
Regionala utvecklingsåtgärder			135
Bidrag till vissa teater-, dans- och musikändamål	125	123	131
Upprustning och drift av Göta kanal	158	160	120
Regional skyddsombudsverksamhet	0	112	111
Barnets rättigheter	5	52	105
Övriga poster	4614	4142	4222
Totalt	**38 884**	**52 399**	**50 597**

Figur 19. Källa: SCB, Det civila samhället 2021

De ideella organisationernas ekonomiska relationer till kommunerna är till stor del som en utförare av verksamhet, främst inom skolområdet, men även en hel del vård och omsorg.

	2019	**2020**	**2021**
Köp av verksamhet			
Kultur- och fritidsverksamhet	291	270	277
Förskoleverksamhet och skolbarnomsorg	5249	5253	5305
Grundskola	4308	4351	4538
Gymnasieskola	1128	1158	1239
Övrig utbildning	731	768	695
Vård och omsorg, äldre och funktionshindrade	3774	3751	3819
Individ- och familjeomsorg	701	721	709
Flyktingmottagande	96	47	37
Övrigt	132	105	126
Summa köp av verksamhet	16 409	16 424	16 745
Bidrag			
Politisk verksamhet	500	510	520
Kulturverksamhet	1083	1127	1139
Fritidsverksamhet	1764	1965	1994
Utbildning	43	37	39
Vård och omsorg	588	641	646
Flyktingmottagande	156	121	94
Övrigt	742	804	845
Summa bidrag	4876	5206	5277
Totalt	21 285	21 630	22 022

Figur 20. Källa: SCB - Det civila samhället 2021

Bidragsandelen är under perioden knappt 25%. Det allra mesta av det hänför sig till stöd till kultur och fritidsverksamhet. I de flesta kommuner går huvuddelen av detta till idrottens och folkbildningens organisationer.

Även om kommunernas bidrag till civilsamhället jämfört med statens är relativt litet, är många organisationer på lokal nivå beroende av dem. Samtidigt har många kommuner det tufft ekonomiskt just nu, främst på grund av inflationen. Prisindex för kommunal verksamhet (PKV), som är avsett att användas för kommunerna som underlag vid beräkning av kostnadernas utveckling i fasta löner och priser, visar att kommunerna behöver öka sina välfärdsbudgetar med 6,4% under 2023 för att inte behöva skära ner på vård, skola eller omsorg.

Den prognosen är ännu mer kritisk än prognosen förra året. Prisindex för kommunal verksamhet avser nationell nivå, men i verkligheten kan det finnas skillnader mellan olika kommuner. Enligt Sveriges kommuner och regioners (SKRs) ekonomirapport från oktober 2023 bidrar inflationen till stigande kostnader på verksamheten, ökade pensionskostnader och stigande räntekostnader och allt detta sammantaget kommer leda till historiskt stora underskott hos kommuner och regioner. Enligt rapporten kommer nästan alla kommuner och regioner gå med underskott vid 2023 års slut, och underskotten förväntas öka under 2024.

SKR:s prognos	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**
Prisindex kommunal verksamhet - Prognos 2022	3,7	6,0	3,7	0,7	3,4
Prisindex kommunal verksamhet - Prognos 2023	4,9	6,4	4,3	1,1	2,3

Figur 21. Källa: SKR, Prisindex för kommunal verksamhet

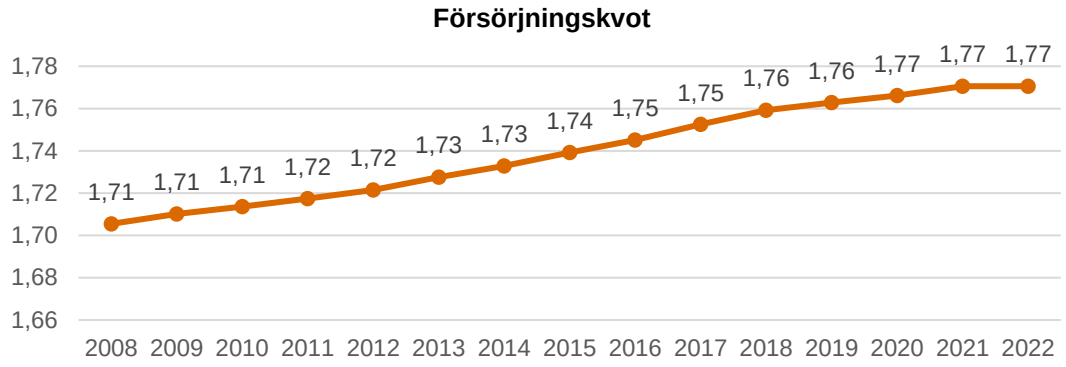
Eftersom de kommunala bidragen är frivillig verksamhet för kommunerna finns det en risk att delar av de besparingar som sannolikt måste göras, görs på frivillig verksamhet. Till organisationernas fördel talar att det handlar om små belopp i en kommunal verksamhet, och att kultur och fritidsverksamhet ofta är populär bland väljare.

När det gäller de stora beloppen, de som avser köp av tjänster ligger de inom den obligatoriska verksamheten vilket innebär att de måste göras av någon. Naturligtvis kan kommuner välja att spara även här, men då drabbas inte de ideella organisationerna särskilt. De förändringar som införts i lagen om offentlig upphandling, pekar snarast på att politiska beslutsfattare vill se fler utförare från civilsamhället[38].

Diagrammet nedan beskriver hur många personer det finns i arbetsför ålder (20–64 år) jämfört med övriga befolkningen, försörjningskvoten. Försörjningskvoten visar att andelen personer i

[38] SKR, 2023

arbetsför ålder sjunkit över tid eftersom andelen yngre än 20 och äldre än 64 år har ökat.

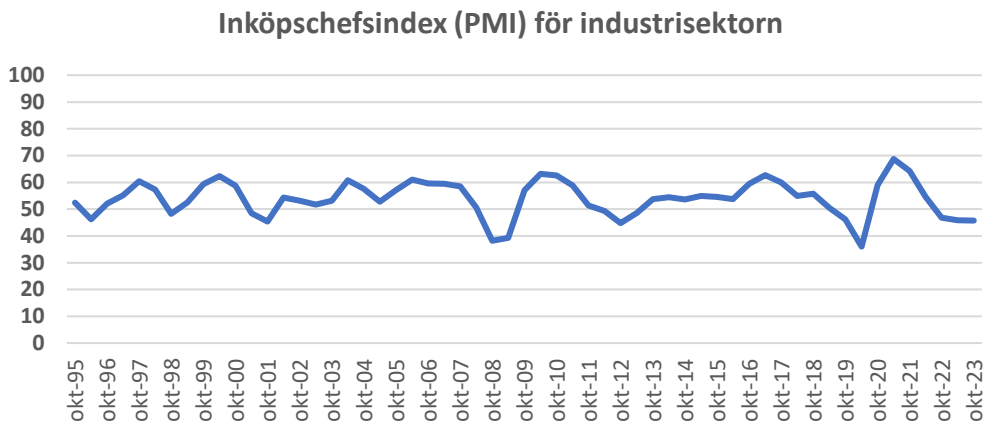
Figur 22. Källa: SCB 2023

Även om man kan invända att allt fler äldre arbetar[39], innebär den trendmässiga förändringen risk för såväl brist på arbetskraft, som sjunkande skatteintäkter i förhållande till behov av omsorg och andra kommunala tjänster.

4.2 Kapitalet

Kapitalets bidrag till civilsamhället har en blandad struktur som är svår att få en tydlig bild av. Det består av pengaströmmar från näringslivet kopplade till sponsring och samarbeten med organisationer i civilsamhället, men också av medel från företags- eller företagarnära stiftelser. Dessa styrs mer eller mindre av företagen eller deras ägare, men är i statistiken civilsamhällesorganisationer. Utöver dessa finns alla "vanliga" stiftelser och föreningar som lämnar bidrag till civilsamhällets organisationer.

[39] Ökning med 70% till 204 000 personer de senaste 12 åren enligt Ekonomifakta 2023

Figur 23. Källa: Swedbank/ Silf 2023

PMI (inköpschefsindex för industrisektorn och tjänstesektorn) är en konjunkturmätare för den svenska ekonomin och ger en indikation på näringslivets förutsättningar. När detta index är under 50 anses det visa på en nedgång i ekonomin. För industrin har detta legat under 50 sedan ett drygt år. För privat tjänstesektor har det pendlat kring 50 under året men varit under 50 augusti tom oktober 2023. En komponent i index är sysselsättning. Den är trendmässigt negativ för industrin, men något positiv för tjänstesektorn.

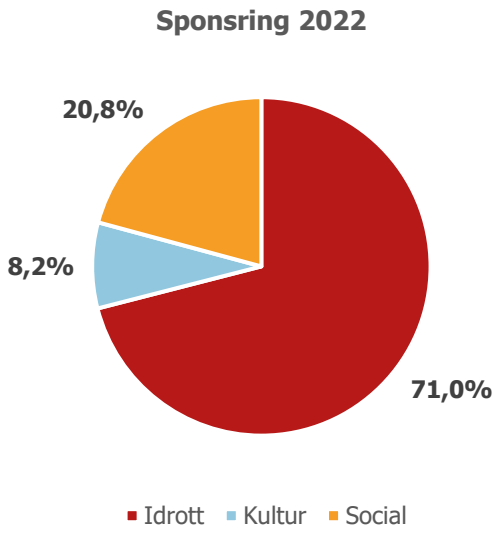
PwC:s årliga ”CEO Survey” ger en bild av företagsledares syn på nuläge och framtid. Undersökningen genomfördes i oktober och november 2022 och bygger på svar från över 4 410 företagsledare från 105 länder (varav 71 företagsledare från Sverige). De senaste åren har framtidstron bland företagsledarna varit mycket stark, men i årets undersökning är synen på framtiden mer dyster. I förra årets undersökning trodde 77% av företagsledarna på ökad global tillväxt under det kommande året, men i årets rapport är det bara 18% av företagsledarna som tror på ökad global tillväxt det kommande året (och bara 6% av de svenska ledarna tror på ökad global tillväxt för det kommande året). När det gäller synen på tillväxt för det egna landet är det endast 1% av de svenska företagsledarna som tror på ökad tillväxt för Sverige de kommande 12 månaderna.

Detta tyder sammantaget på ett osäkert, svagt negativt läge för näringslivet, som i sin tur kan påverka företagens möjligheter och vilja att överföra resurser till ideella organisationer. Det kan dock se helt annorlunda ut för ett enskilt företag.

Näringslivet som sponsor

Investering från företag i sponsring har ökat kraftigt under den senaste tioårsperioden, och har dessutom med undantag för covid-året 2020 vuxit varje år under samma period. Till 2022 ökade investeringarna i sponsring med 18,1% enligt IRM:s sponsringsrapport och nådde 9,1 miljarder

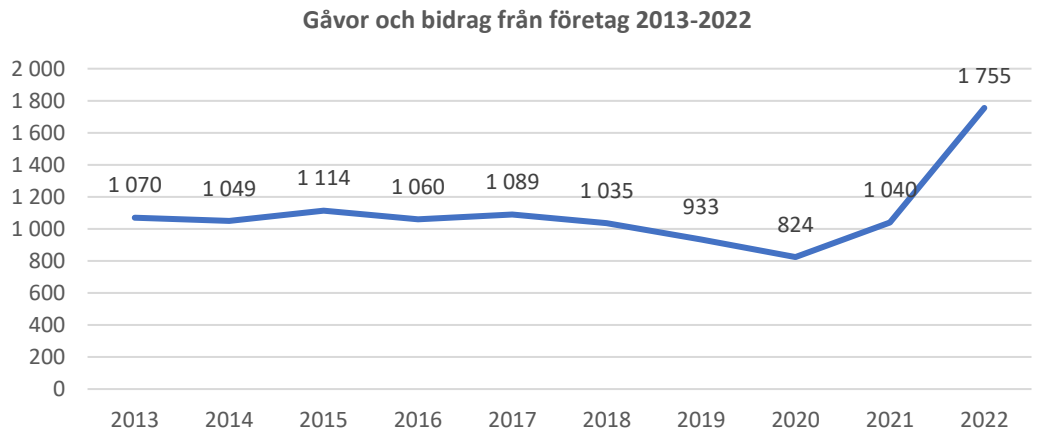
kronor. Det utgör 10,2% av de totala reklaminvesteringarna i Sverige under året. I ledarnas undersökning uppger 53% att de har finansiering via sponsring/samarbeten med företag och fler förväntar sig också att intäkter från företag, där sponsring ingår, ska öka framöver (33%) än de som säger att de tror att det kommer att minska (23%). Det är framför allt idrottssponsring och social sponsring som vuxit sig starkare, medan kultursponsring stått relativt stilla i utveckling över det senaste året. Idrottssponsringen utgör drygt 71% medan social sponsring är knappt 21% och kultursponsringen 8%.

Figur 24. Källa: IRM Sponsring i Sverige 2022

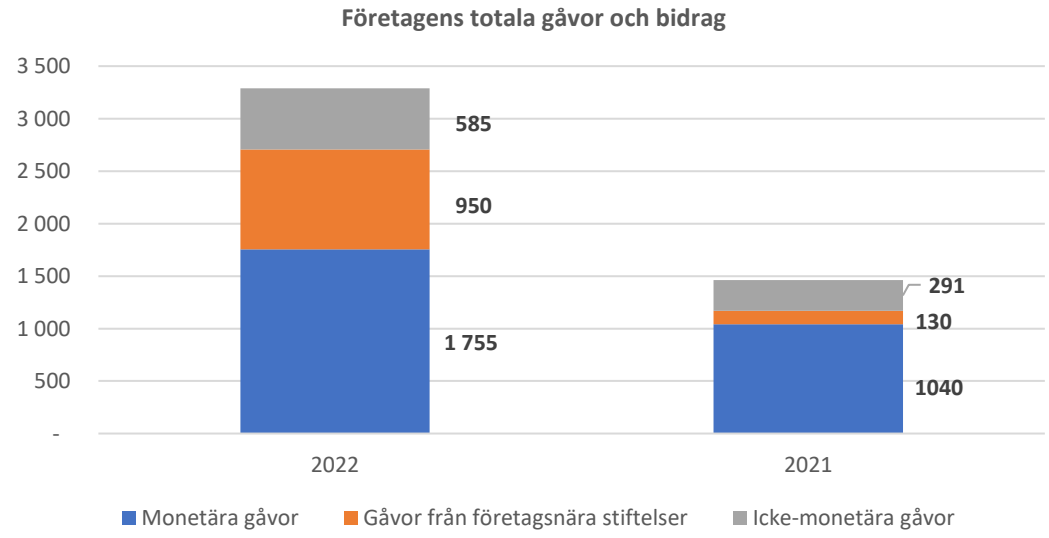
Kriget i Ukraina ledde till ökat stöd från företag

Under 2022 mobiliserade näringslivet brett för att stödja Ukraina efter den ryska invasionen, och en del av det stödet återspeglas i statistiken över företags gåvor och bidrag till Giva Sveriges medlemsorganisationer. Totalt sett ökade gåvor och bidrag från företag med 69% till 1 755 miljoner kronor, efter att tidigare ha sjunkit något i samband med pandemin och innan dess legat på en platå runt en miljard kronor under ett flertal år. Företagens bidrag till ideella organisationer är viktigt, mer än 8 av 10 organisationer uppger att de har någon form av finansiering från företag i rapporten Givandet i siffror 2022.

Figur 25. Givandet i siffror 2022, Giva Sverige

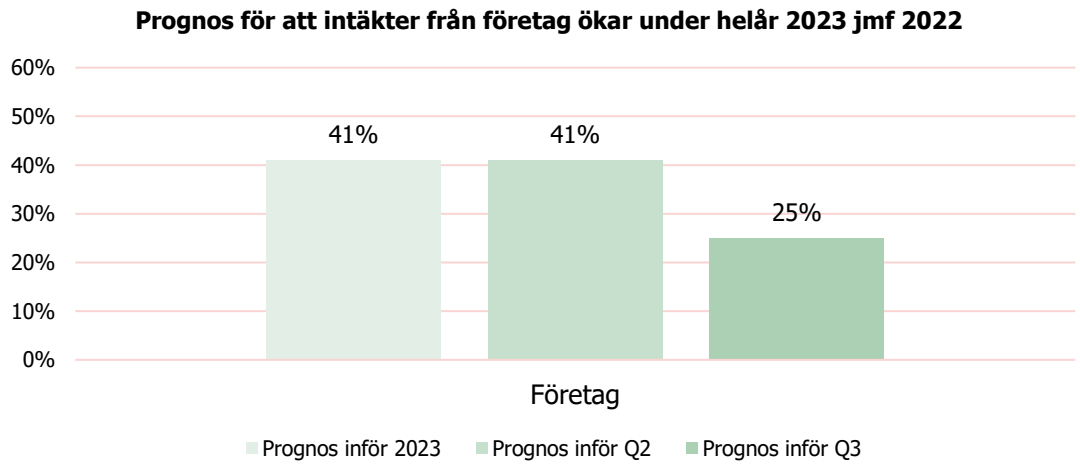
Näringslivet ger också gåvor och bidrag via stiftelser som är knutna till olika företag eller ägare. Det allra största bidraget kom genom en matchning av gåvor 1:1 från Akelius Foundation under mars och april till Sverige för UNHCR och Unicef. Detta enbart resulterade i ett bidrag på 700 miljoner kronor. Totalt bidrog olika företagsnära stiftelser med 950 miljoner kronor vilket innebär att utöver matchningen från Akelius Foundation dubblades nästan denna kategori jämfört med 2021, från 130 miljoner kronor till 250 miljoner kronor 2022.

Figur 26. Givandet i siffror 2022, Giva Sverige

Årsprognosen som görs i samband med Giva Sveriges kvartalsrapport för nyckeltal för gåvor visade att förhoppningen inför 2023 var stor bland organisationer att gåvor och bidrag från företag skulle öka till den egna organisationen. Denna undersökning besvaras av

medlemsorganisationer med mer än 25 miljoner kronor årligen i insamlade medel. Inför 2023 prognostiserade 4 av 10 organisationer att intäkterna från företag skulle öka jämfört med 2022. När samma fråga ställdes i samband med rapporten för Q2, efter att halva året hade gått, hade optimismen dalat och nu trodde 25% att intäkterna skulle öka. Det är tydligt att lågkonjunkturen gör att företagen är mindre benägna att gå in i ett samarbete med en ideell organisation just nu, men det behöver inte betyda att den längre underliggande trenden av ökat givande från företag är bruten.

Figur 27. Nyckeltal för gåvor, Q2 2023, Giva Sverige

Stiftelsekapitalet – en missad möjlighet?

Samtal med Stefan Einarsson, forskare på Handelshögskolan

Stiftelse är en ägandeform som varit en viktig del av civilsamhället under en lång tid i Sverige, både som ett sätt att driva en organisation på och som en finansiär, via till exempel företagsägda stiftelser som IKEA Foundation och via aktörer som Postkodsstiftelsen. Totalt sett finns det cirka 20 000 stiftelser i Sverige som täcker en stor bredd av verksamheter och ändamål, med allt från de stora familjeägda stiftelserna så som Wallenbergstiftelsen och Bonniers familjestiftelse och institutioner som Chalmers och Jönköpings universitet till mindre stiftelser som har snäva, familjerelaterade ändamål. De allra flesta stiftelser är skattebefriade vilket kräver att 80% av avkastningen delas ut över en rullande femårsperiod. Det finns exempel på nya stiftelser som valt att inte vara skattebefriade, som till exempel Norrsken Foundation som startats av Klarna-grundaren Niklas Adalberth.

För att få en bild av hur stiftelsekapitalet i Sverige ser ut har vi tagit hjälp av Stefan Einarsson, forskare vid Handelshögskolan i Stockholm med en lång forskningsbakgrund inom just stiftelser.

”Det är väldigt få stiftelser som valt att inte vara skattebefriade. Norrsken är en sådan, då Niklas (Adalberth) anser att det han vill göra inte går att förena med skattefrihet under gällande lagstiftning. När vi bara pratar om de stora stiftelserna så missar man ju en hel del. Sverige har ungefär 20 000 stiftelser, varav 200 är stora, så det finns 19 800 till. De vanligaste fälten för svenskt stiftelsearbete är forskning följt av socialt arbete. Drygt 2 000 är verksamheter; allt från Chalmers och Jönköpings universitet till Röda Korsets sjukhus. Ungefär tio är löntagarfondsstiftelser och så finns det ett stort antal stiftelser bildade av staten.”

Att så många stiftelser i Sverige är forskningsfokuserade sticker ut jämfört med andra länder, där det till exempel i Finland finns ett större antal stiftelser med kultur som ändamål. Anledningen till att olika länder har olika typer av stiftelser beror på historiska orsaker där lagstiftning och samhällets fokus kan ha sett olika ut i de olika länderna. Kulturstiftelser har inte varit skattebefriade särskilt länge i Sverige vilket mest troligt är en av anledningarna till att det finns förhållandevis få sådana. Men det kan vara på väg att ändras, för stiftelsevärlden är över lag rörlig och enligt Stefan växer den.

Bland Giva Sveriges medlemmar finns ett antal organisationer som valt stiftelse som associationsform över den ideella föreningen. Att fler väljer stiftelser i stället för ideella föreningar är inte en utveckling som syns i forskningen, utan snarare ser han en utveckling där unga sociala entreprenörer väljer helt andra former av sätt att driva verksamhet på, eller att som Norrsken starta en stiftelse men hanterar den på ett annat sätt än mer traditionella ägarstiftelser.

”Norrsken är exempel på en nyare sorts stiftelse, en nyare sorts filantrop. Liknande som när Knut Agaton Wallenberg byggde Saltsjöbanan för egna pengar, så handlar det om att skapa en infrastruktur. Fyrfältaren som man brukar prata om med stat, civilsamhälle, familj och näringsliv, genomgår en återuppluckring. Vi ser allt fler som i stället för en förening bildar ett aktiebolag, men man delar inte ut pengarna. Är det en del av civilsamhället? Det beror ju på om vi definierar civilsamhället som ett antal rättrogna organisationer, eller ändamål, eller arbetsmetoder eller ser vi det som en del av det icke-statliga ’icke-företagiska’. Det sociala entreprenörskapet, som skulle kunna vara i ideella föreningar, hamnar mer i aktiebolag, bland annat för att inte ens kooperation kan jobba med ekonomiska föreningar eftersom de inte riktigt kan lita på dem. Och det återuppluckrar ju också.”

Vi är alltså på väg mot en annan mix där människor som har mycket pengar kommer hitta andra sätt för att skänka än att ge till en förening eller bilda en stiftelse. Det kommer leda till mer utmaningar om vilka ändamål som ska vara skattebefriade. Stefan menar att det inte är en ny utveckling att vilja hitta nya sätt att hantera och kontrollera sin verksamhet på, utan pekar på hur Cancerfonden, som grundades i början av 1950-talet, valde att vara en förening med organisationsmedlemmar för att efterlikna den amerikanska Cancerfonden, något som i princip inte existerade i Sverige vid tidpunkten.

Några skäl till att det nya sociala engagemanget, som är stort men kanske ser annorlunda ut än tidigare, inte hamnar i de klassiska ideella föreningarna är enligt Stefan att den yngre generationen dels inte alltid har kunskapen om hur vissa organisationsformer fungerar och vad

som är fördelarna och nackdelarna med dem, dels att regleringar och lagstiftningar ofta premierar näringslivets organisationsformer före de klassiska i civilsamhället. Men kanske det framför allt handlar om möjligheten att själv styra över sitt engagemang/entreprenörskap.

”Jag tror att kunskapen om olika organisationsformer blir allt lägre, och i stället finns en allt större tilltro till policys och regler. Det kan till exempel vara bankregleringar, som kanske i grunden är bra, men som leder till att aktiebolaget är tryggt, föreningen är ”farlig” och stiftelsen är ”say what?”, och därför väljer man aktiebolaget. En annan faktor är också att möjligheten till bidrag från staten för att skala upp verksamheten blir mindre och mindre och då behöver man dra in egna pengar. Det är enklare med aktiebolag; det går att skala upp. Och slutligen, man vill ha kontroll och detta i kombination med att man inte vet ’vad de där medlemmarna’ är för någonting bidrar till att sociala entreprenörer snarare väljer aktiebolag.”

Stefan menar också att en delförklaring ur hans perspektiv är att de traditionella föreningarna inte är tillräckligt öppna för den typen av engagemang som dagens unga är intresserade av.

”Antalet medlemmar i ’klassiska’ föreningar sjunker, men ideella engagemanget är konstant. Min analys är att föreningarna inte gör sitt jobb. De släpper inte in ungdomar, låter inte ungdomar göra saker. I stället vaktar man varumärket, ’tänk om något skulle hända’. Därför jag tror på det sociala företaget, mina studenter är mycket mer inriktade på det. Det handlar om möjligheter och kontroll.”

Vad gäller utvecklingen på kort sikt med tanke på rådande lågkonjunktur pekar den forskning som Stefan har gjort på att utdelande stiftelser normalt sett är kontracykliska; de delar ut högre andel av sitt kapital i sämre tider och samlar på sig pengar i bättre. Något positivt att ta med sig när vi går in i sämre tider.

En social kapitalmarknad växer fram

En marknad är på väg att växa fram för social finansiering där både investerare, företag och filantroper bidrar till en social omställning i samhället. Det skapar nya möjligheter för civilsamhället och sociala entreprenörer att komma bort från eller komplettera den projektfinansiering som finns tillgänglig idag. I stället utökas möjligheterna för tillgång till långsiktig finansiering. För att lyckas attrahera denna typ av kapital krävs samtidigt en vilja att mäta och rapportera på den positiva effekt det satsade kapitalet har, men också att mäta och rapportera de åtgärder som inte har avsedd effekt.

Social finansiering är ett brett begrepp som innefattar olika finansiella instrument och typer av kapital. Det rör allt från riskkapital och lånegarantier till vanliga banklån eller större obligationer som ges ut på den globala kapitalmarknaden. Investerarna har - oavsett finansinstrument - gemensamt att de vill kanalisera medel och resurser till verksamheter, företag eller initiativ som syftar till att generera både en mätbar social nytta och en ekonomisk avkastning. Men kraven på avkastning är inte absolut. Det varierar helt beroende på investerarens profil.

Social finansiering kopplas ofta ihop med påverkansinvesteringar, på engelska kallat "impact investing", som växer internationellt. Sverige har länge legat i framkant när det gäller hållbar finansiering och impact investeringar på det "gröna" området. På det sociala området har vi i stället kommit i gång sent i jämförelse med andra länder. Det bottnar i vår tradition av att ha historiskt stark och väl utbyggd generell och skattefinansierad välfärd. I takt med att sociala utmaningar växer i omfattning och komplexitet, finns ett ökat behov av att komplettera den offentliga finansieringen och leveransen av socialt förebyggande och stöttande insatser - där såväl näringslivet som civilsamhället får en viktigare roll att spela. Utifrån detta har begreppet börjat slå rot även här hemma.

Social finansiering spänner från klassiskt filantropiskt kapital och olika former av bidrag till ESG-fonder som fortsatt strävar efter maximal finansiell avkastning. Tabellen nedan visar olika typer av kapital och hur de skiljer sig i karaktär och kravställning.

Typ av kapital/ finansiering	Beskrivning
Filantropiskt kapital	Inget krav på återbetalning eller avkastning. Kräver ofta rapportering.
Katalytiskt kapital	Sällan krav på återbetalning eller avkastning. Kräver ofta rapportering och påvisad effekt samt potential för skalning av insatser och social nytta.
Blandad finansiering	Olika typer av finansiella instrument som kombineras för ett projekt/socialt ändamål, exempelvis katalytisk kapital och utfallsfinansiering, men även till exempel kreditgarantier för att säkra risk kopplat till investering.
Utfallsfinansiering	Finansierar ett socialt utfall (resultat eller effekt), ofta med flera samverkansparter, och begränsad finansiell avkastning för finansiären genom exempelvis ränta.
Impactfonder	Förutsätter finansiell avkastning, men kan tänka sig något lägre sådan, givet en viss risknivå, om samhällsnytta skapas
Sociala obligationer, lån, mm	Finansiella produkter som existerar på en klassisk finansiell marknad, men som har som mål att finansiera (socialt) hållbar utveckling. Lån kan exempelvis ges med lägre ränta förutsatt att investeringen uppfyller eller bidrar till sociala mål.
ESG-fonder	Strävar efter maximal avkastning för en viss risknivå, s k riskjusterad avkastning. Väljer bort tillgångar som inte uppfyller hållbarhetskriterier avseende påverkan på miljö, sociala villkor eller styrning.

Den stora utvecklingen sker mellan dessa ytterligheter. Här växer det fram allt ifrån sociala obligationer, hållbarhetslänkade obligationer med sociala mål och socialt länkade banklån. Låneinstrumenten lockar exempelvis fastighetsbolag som äger bostäder, samhällsfastigheter och centrumfastigheter i utsatta områden. För att kunna leverera på sociala mål, behöver de ofta samarbeta med sociala entreprenörer och ideella föreningar. Därmed får idéburna aktörer tillgång till en helt ny typ av finansiering som både är långsiktig (lånen löper ofta över flera år) och engagerad - investeraren är ju mån om att investeringen ska bidra till en positiv effekt.

Parallellt växer det fram en marknad för kapital som i sig inte ger en avkastning men som stödjer sociala initiativ som adresserar en generell samhällsutmaning som kan skalas upp och användas av flera. Det ska alltså bli möjligt att hitta en lönsam affär på sikt. Det kan röra en ny metod för förebyggande behandling av psykisk och fysisk ohälsa eller arbetsintegrerande insatser. Detta kapital, som kan komma från filantroper, kallas ofta katalytiskt kapital eftersom de syftar till att katalysera en förflyttning. Det kan i sin tur kopplas ihop med olika kapitalkategorier som kreditgarantier och impact-kapital som finns i fonder som även vill ha en positiv avkastning. Därmed får också sociala insatser, som i ett första skede kan te sig svåra att tjäna pengar på, möjlighet att visa vad de skapar för samhällsnytta. Det går alltså att blanda olika kapitalkategorier på helt nya sätt, på engelska kallat “blended financing”. Marknaden för sociala finansinstrument är uppfinningsrik.

Ett särskilt intressant finansinstrument för organisationer i civilsamhället som både vill samverka med andra aktörer och tror sig om att kunna bidra med att lösa olika samhällsutmaningar är utfallsfinansiering. Själva insatsen behöver inte vara ny, fokus ligger på att finansiera skalbara modeller för ändamålsdrivet arbete. Detta är även intressant för kommuner och regioner. Budgetregler gör att det är svårt att sätta av tillräckligt med medel för att finansiera förebyggande insatser, trots att det ofta är lönsamt för samhället och kommunen på lång sikt. En annan svårighet kan vara att kostnaden för förebyggande arbete ofta uppstår på ett ställe och besparingen på ett annat, ofta många år senare. Social utfallsfinansiering har testats i flera kommuner. Modellen har stöd av Sveriges Kommuner och Regioner såväl som det statliga forskningsinstitutet RISE. I årets statsbudget avsattes 10 mkr per år under tre år för att stödja kommuner som vill arbeta med utfallskontrakt. Nyligen har det satts upp en första svensk utfallsfond på 350 mkr, med kapital från den Europeiska Investeringsbanken och statliga Saminvest. Fonden har även lockat privat kapital från Leksell Social Ventures och Danir, två investmentbolag grundat med filantropiskt kapital.

Det finns även enklare former av utfallskontrakt som används i flera kommuner i Sverige. Där går upphandlaren (exempelvis en kommun) från att handla upp aktiviteter, som antal timmar fotbollsträning, till att i stället fokusera på den önskade effekten, i detta fall bättre fysisk eller psykisk hälsa. Upphandlingens fokus är därmed “vad” som ska uppnås - alltså utfallet - och inte “hur” det ska gå till.

Hållbarhetskrav ger potential för samarbeten och finansiering

Hållbar utveckling är en av vår tids stora ödesfrågor, något som alltmer märks i nya regelverk som implementeras i EU likväl som runt om i världen. Under 2022 kom taxonomin, en förordning för att klassificera hållbara ekonomiska aktiviteter för att styra kapitalet mot hållbarhet. I januari 2023 trädde Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) i kraft, ett nytt regelverk för företags hållbarhetsrapportering. Detta ska tas in i svensk lagstiftning under nästa år och berör då börsnoterade större bolag, men det kommer inom några år att vara ett krav på en stor del av företagen.

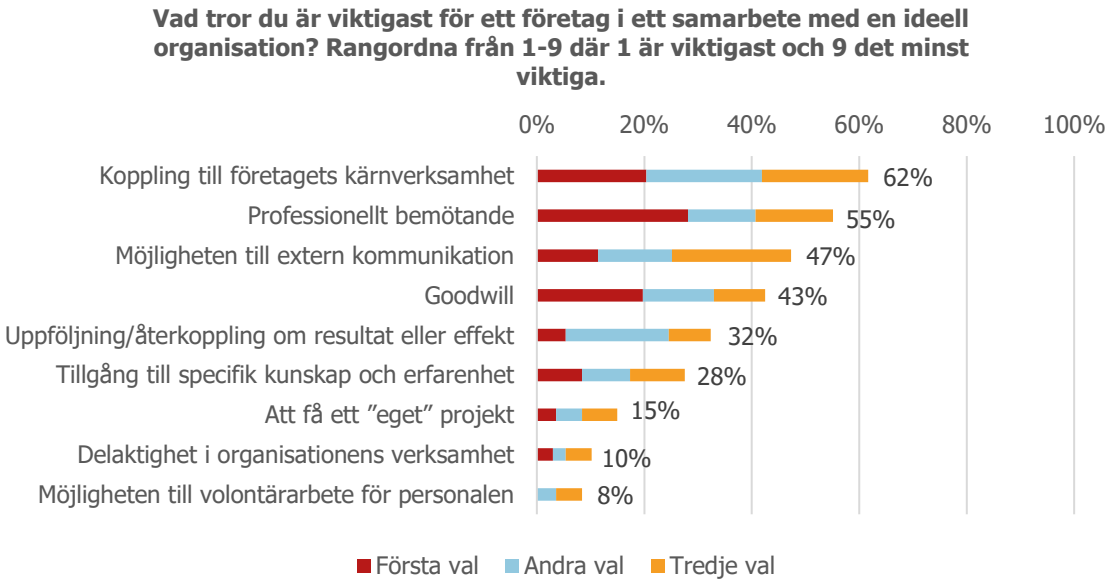
I framtiden väntas även Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD) att antas vilket styr hur företag ska ta ansvar för miljö och mänskliga rättigheter i hela sin värdekedja.

Dessa förändringar kommer att ha stor påverkan på företag och organisationer i stora delar av världen, och leda till att fler företag gör viktiga omställningar för att bidra till en hållbar framtid. För civilsamhället öppnar det upp möjligheter att driva förändring i samverkan med företag. Regelverken bygger nämligen delvis på OECD:s riktlinjer om ansvarsfullt företagande, som kräver såväl dialog med de intressenter som blir påverkade av företagens verksamhet, som samverkan för att förebygga, motverka och avhjälpa negativ påverkan. Här har civilsamhället möjlighet att spela en viktig roll i att både stötta och utmana näringslivet för att minska negativ påverkan, och skapa positiv förändring i samverkan med olika grupper av intressenter.

Ledarna om företagen

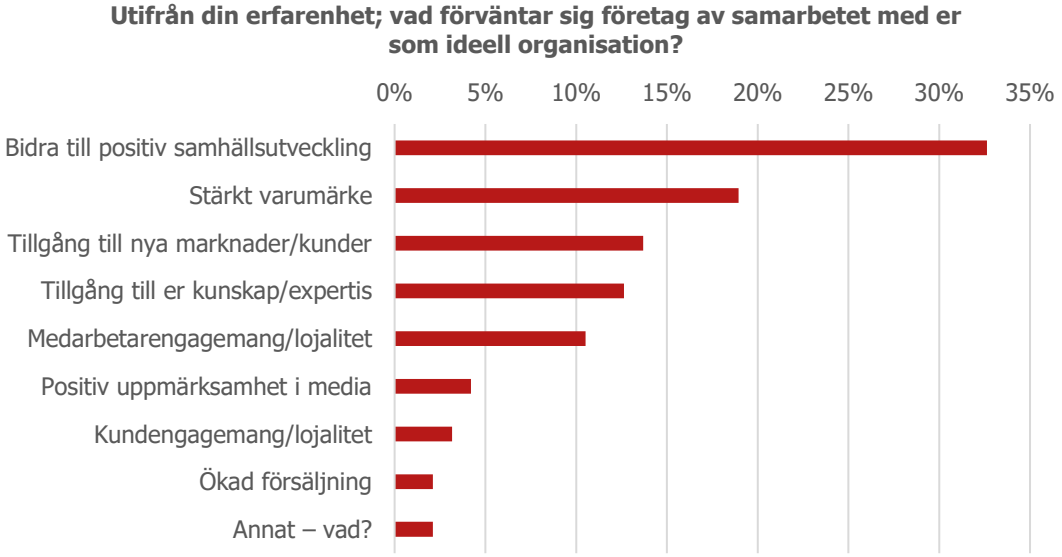
Att en organisation har en stark koppling till företagets kärnverksamhet och att organisationen har ett professionellt bemötande mot företaget upplevs av ledarna i civilsamhället som de viktigaste aspekterna i ett samarbete med företag. En liknande fråga ställdes till ledarna i samband med 2015 års rapport, med något annorlunda svarsalternativ. Det som sticker ut i en jämförelse mellan åren är att återkoppling och att det finns en värdemässig överenstämmelse upplevdes som viktigare aspekter då än vad de gör nu, medan kopplingen mellan organisationen och företagets verksamhet inte rankades lika högt 2015.

Kanske kan man tolka detta som en förändring i inflytande i relationen mellan organisationen och företaget, där företaget tidigare har fokuserat på att vara en givande part och förväntat sig att organisationen ska beskriva hur de använt de resurser de fått. Medan nu, då företag förväntas ta en mer ansvarsfull roll i samhället och därför har ett större behov av organisationer som kan stärka deras varumärke inom till exempel sociala frågor. Det blir då tydligare att ett samarbete kräver att företaget och organisationen behöver ligga nära varandra i hur de fungerar och vad de står för.

Figur 28. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023

Denna bild stärks av svaret på frågan nedan. Anledningarna, enligt ledarna, till att företag väljer att samarbeta med ideella organisationer är framför allt två; för att bidra till positiv samhällsutveckling och för att stärka det egna varumärket. Fokuset på att arbeta med ESG premierar och sätter fokus på båda dessa. Ett företag i dag måste vara aktivt inom frågor som ofta är de ideella organisationernas kärnverksamhet, och kan genom ett samarbete slå två flugor i en smäll genom det stärkta varumärket och den positiva samhällsutvecklingen.

Figur 29. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023

På frågan om vad organisationerna gör för företagen utifrån deras samarbeten är den vanligaste uppfattningen att organisationen är bra på att leverera konkret nytta till sina företagspartners. Samtidigt är det minst vanliga alternativet att hjälpa sina företagspartners att förbättra sitt sätt att göra affärer. Det går möjligtvis att tolka som att organisationerna fortfarande delvis är kvar i den gamla synen på samarbeten, där organisationen är en leverantör till företaget utifrån det bidrag de fått, snarare än att organisationen har en tydlig roll i företagets sätt att utveckla sin affärsverksamhet.

Figur 30. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023

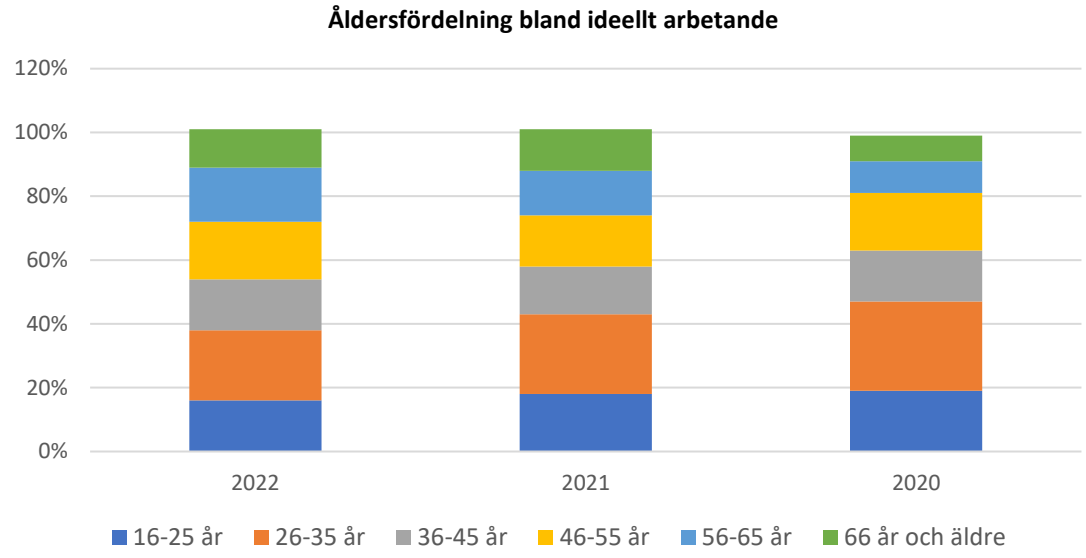
4.3 Medborgaren

Medborgaren och det ideella arbetet

Det ideella arbetet är medborgarnas största bidrag till ideell sektor. En beräkning visar att det ideella arbetet 2019 kunde uppskattas till ca 735 miljoner arbetstimmar, vilket motsvarar ca 367 500 heltidstjänster, eller 3,2% av BNP[40], alltså ungefär lika mycket som civilsamhällets totala ekonomiska transaktioner i övrigt. Studien ”Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019” visar att åldersfördelningen mellan de som arbetar ideellt är stabil och inga drastiska förändringar har skett från mätningens start år 1992 till 2019.

[40] ”Det frivilliga arbetet i Sverige som del av BNP” från SCB och Marie Cederschiölds högskola

Volontärbarometern ger en bild av åldersfördelningen av ideellt arbetande. Efter pandemin syns en ökning i engagemang bland åldrarna 56–65 år och 66 år och äldre. Bland åldrarna 16–25 och 26–35 år har engagemanget dock minskat något efter pandemiåren. När det gäller sysselsättning har det ideella engagemanget legat ganska stabilt de senaste åren, där den "typiska" volontären har ett heltidsarbete. Antalet pensionärer som engagerar sig har ökat efter pandemin, men antalet studerande har sjunkit med tio procentenheter de senaste tre åren.

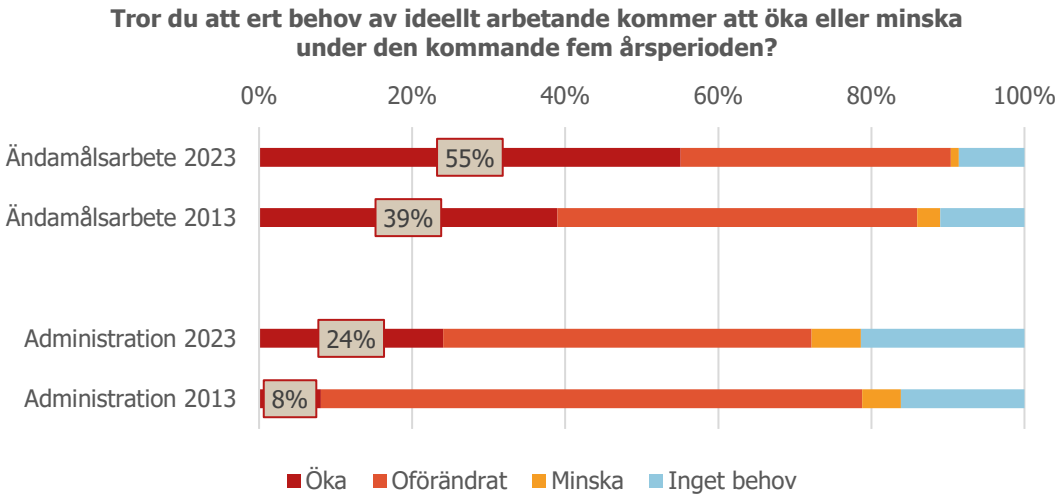
Figur 31. Källa: Volontärbarometern 2023, Volontärbyrån

Ledarnas syn på allmänhetens engagemang

I enkäten till ledarna i civilsamhället har vi sedan första året ställt frågor om det ideella engagemanget och behovet av ideellt arbetande. I ledarnas undersökning ses att betydligt fler ledare nu ser ett ökat behov av ideellt arbetande inom både ändamålsarbete och administration om man jämför med 2013.

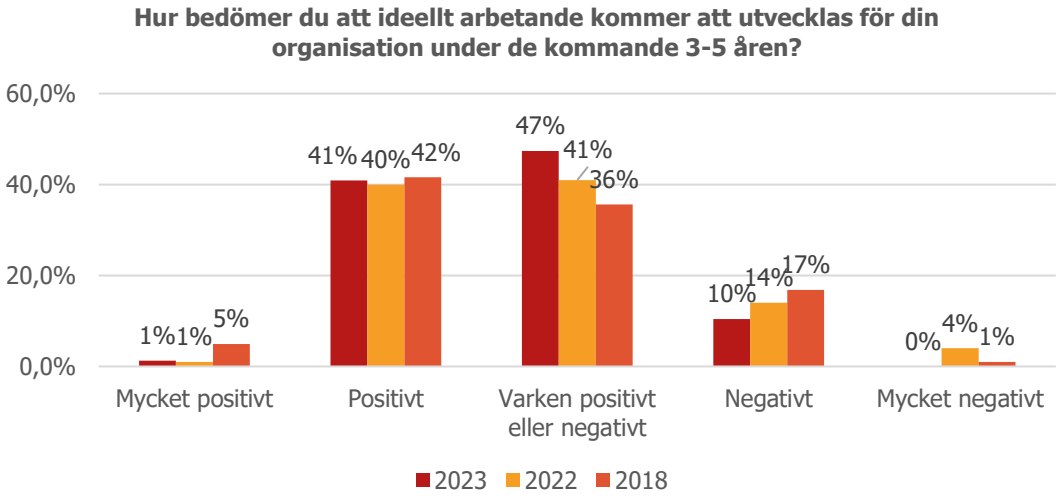
Eftersom omfattningen av det ideella arbetet varit väldigt stabilt under lång tid, finns det ingen anledning att tro att det skulle bli fler ideellt arbetande om inte organisationerna förändrar sitt sätt ett rekrytera och engagera ideellt arbetande. En sak som Volontärbyrån pekar på i sin analys är att en stor grupp vill engagera sig under en kortare tid.

Kanske kräver ökande behov hos organisationerna och förändrade preferenser hos medborgarna nya sätt att arbeta för organisationerna.

Figur 32. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023, 2013

Förra året var framtidsoptimismen stor bland ledarna när det kommer till frågan om hur det ideella arbetet kommer utvecklas under de kommande 3–5 åren, åtminstone för den egna organisationens verksamhet. Undersökningen genomfördes hösten 2022, efter coronapandemin och Rysslands invasion av Ukraina, två kriser som mobiliserat ett stort engagemang, vilket kan ligga bakom optimismen. Årets undersökning visar att den optimismen håller i sig, både jämfört med 2022 och med 2018.

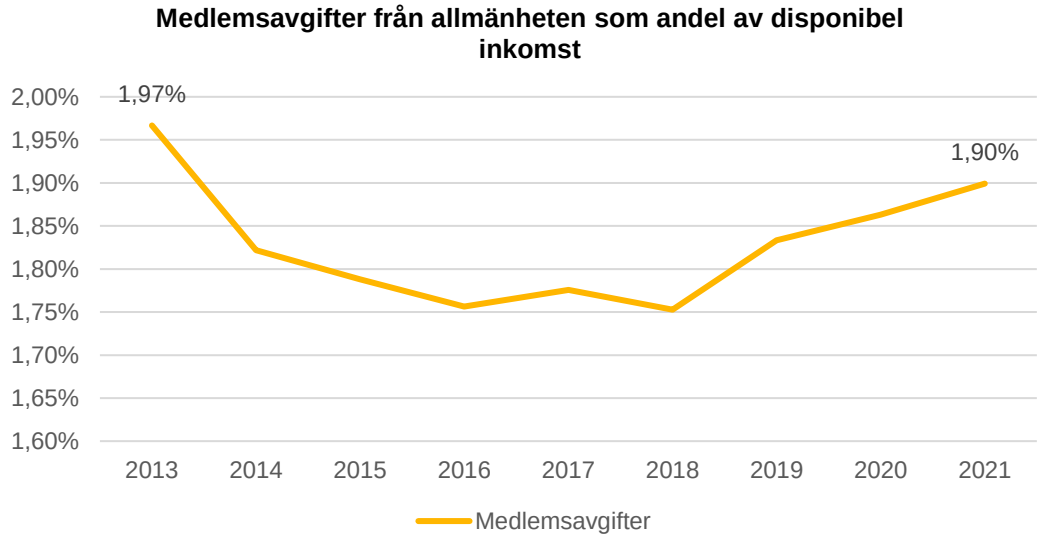

Figur 33. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023, 2022, 2018

Medborgaren som medlem

Närmare 75% av befolkningen, 16 år och äldre är medlem i en eller fler föreningar, vilket motsvarar 6,3 miljoner människor. Data från SCB visar även att fördelningen bland medlemmar är relativt jämnt fördelat mellan könen, men antalet är något fler bland män.[41] Medlemskapet är en väl etablerad modell för människors deltagande i civilsamhället i Sverige.

Som framgår ovan stod medlemsavgifter 2021 för ca 17% av civilsamhällets intäkter vilket motsvarar ca 30 miljarder kronor. Dessutom betalade vi ca 15 miljarder i medlemsavgifter till Svenska kyrkan. Medlemskapet medför alltså också en betydande finansiering av de ideella organisationernas verksamhet.

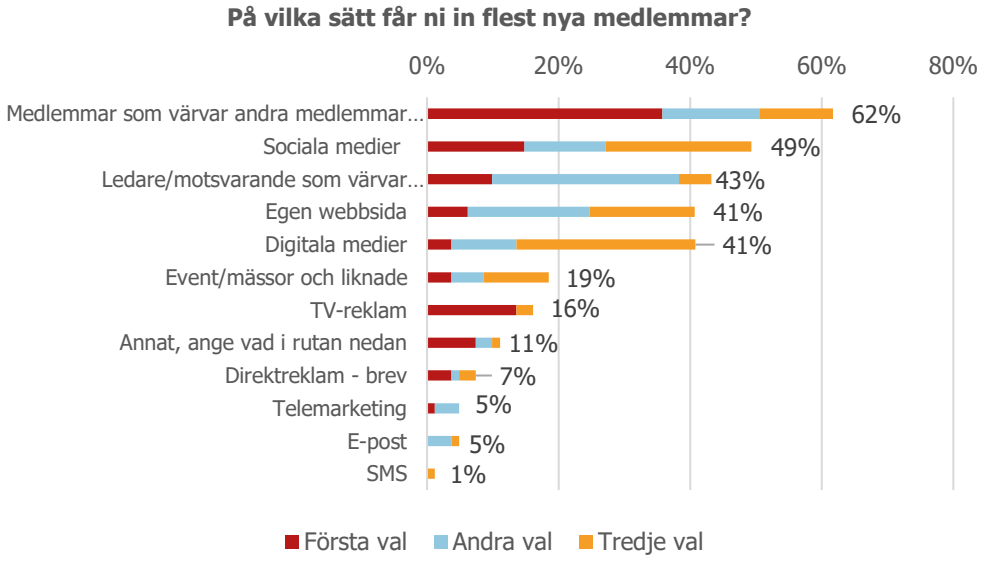

Figur 34. Källa: SCB 2023

Även om den nedåtgående trenden av medlemsavgifter som andel av disponibel inkomst tycks ha brutits, är det ännu en bit kvar till andelen år 2013. Skillnaden på 0,7% kan se liten ut men motsvarar nästan 1,6 miljarder kronor, vilket räcker till mycket verksamhet.

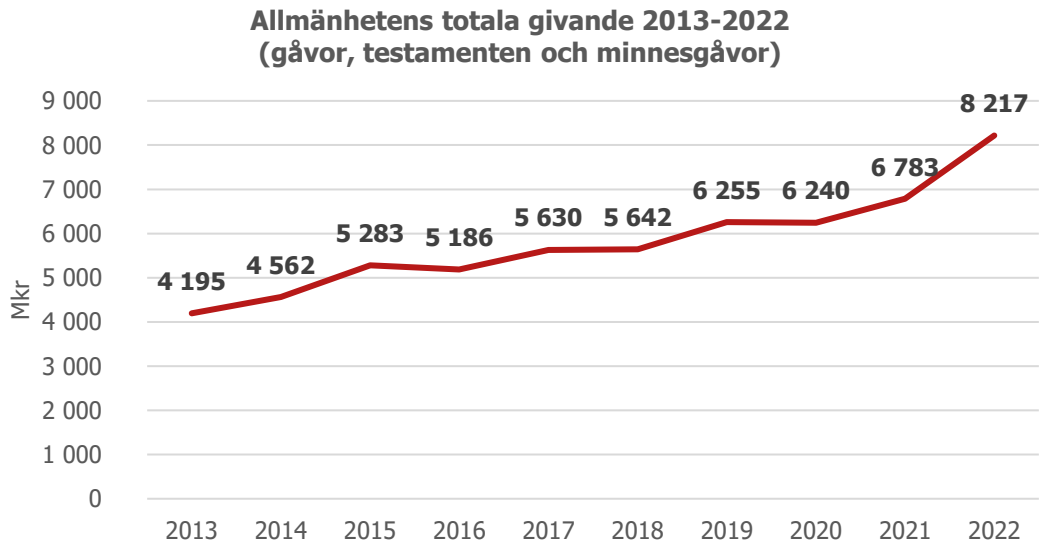
I ledarundersökningen frågar vi bland annat om hur organisationerna främst värvar medlemmar. Det klart dominerande svaret är att medlemmar värvar andra medlemmar, det näst vanligaste är sociala medier och ledare. Medan dessa kanaler sannolikt är kostnadseffektiva, finns det en tydlig risk för minskad inkludering och mångfald bland medlemmarna. Jag värvar någon jag redan känner, likasinnade finns i samma flöden i sociala medier etc.

[41] SCB, 2022

Medborgaren som givare

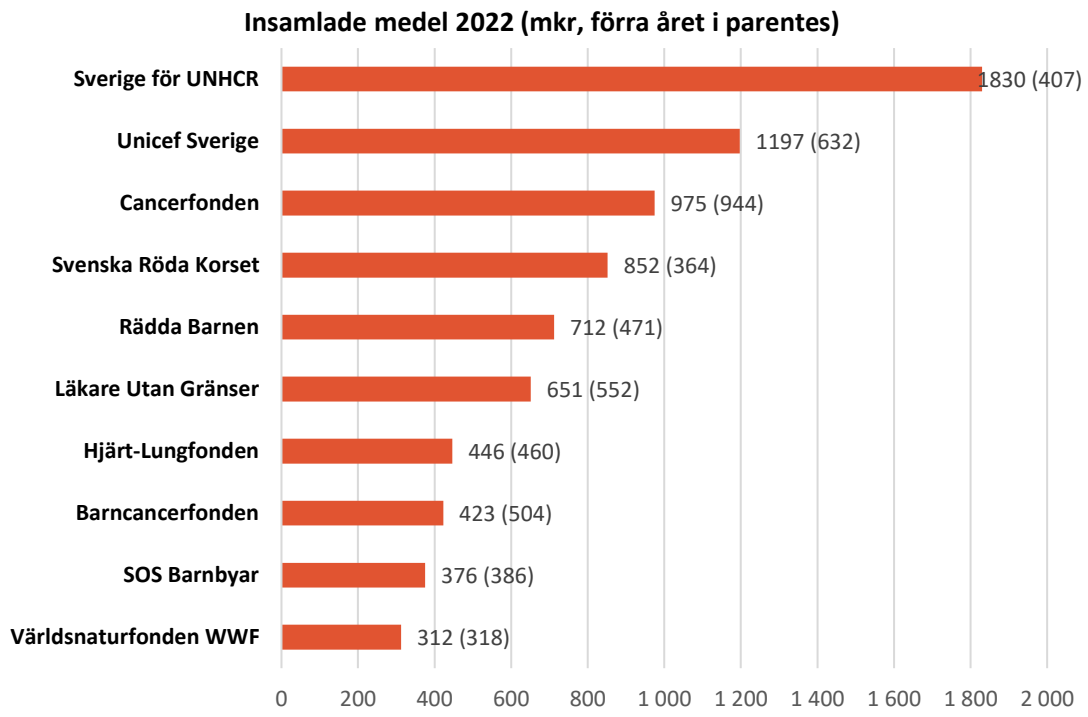
År 2022 var ett exceptionellt år för medborgaren som givare. Rysslands invasion av Ukraina mobiliserade en enorm uppslutning hos det svenska folket som ledde till en bredd av insatser via bland annat organisationer, arbetsplatser och enskildas initiativ. En del av denna resursmobilisering återspeglas i att allmänhetens givande till enligt Giva Sveriges rapport ”Givandet i siffror 2022” ökade med 21% jämfört med 2021.

Figur 35. Källa: Givandet i siffror 2022, Giva Sverige

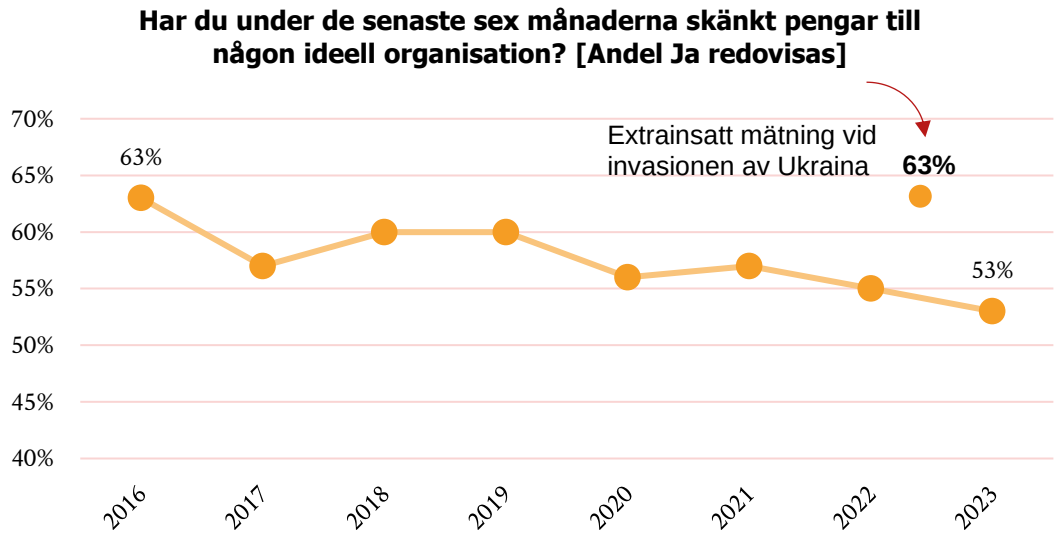
Att det framför allt var invasionen av Ukraina som bidrog till ökningen i gåvor och bidrag förtydligas i diagrammet nedan där de organisationer som ökade sina intäkter från gåvor och bidrag mest i samtliga fall är organisationer med verksamhet i och omkring Ukraina. I dessa siffror ingår också givande från företag och andra organisationer, men det visar ändå på hur fördelningen sett ut också bland allmänheten.

Det är viktigt att notera att de organisationer som inte hade fokus mot Ukraina generellt sett inte såg en minskning i gåvor och bidrag jämfört med året innan, vilket visar att givandet till förmån för Ukraina inte innebar en omflyttning av givandet utan tillkom vid sidan av det löpande givandet till andra ändamål.

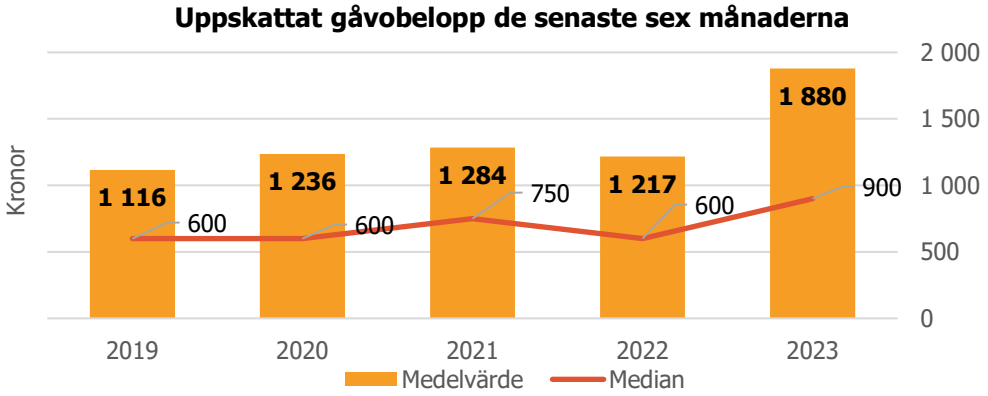
Figur 36. Källa: Givandet i siffror 2022, Giva Sverige

Även om givandet slog rekord och det framför allt under våren var en hög andel av svenskarna som skänkte pengar till ideella föreningar, visar Giva Sveriges undersökning med Novus att andelen i befolkningen som uppger att de skänkt pengar under de senaste sex månaderna har sjunkit över de senaste nio åren, från 63% till 53%. Detta är en utveckling som många västländer ser, där färre ger till ideella organisationer men de som ger mer.

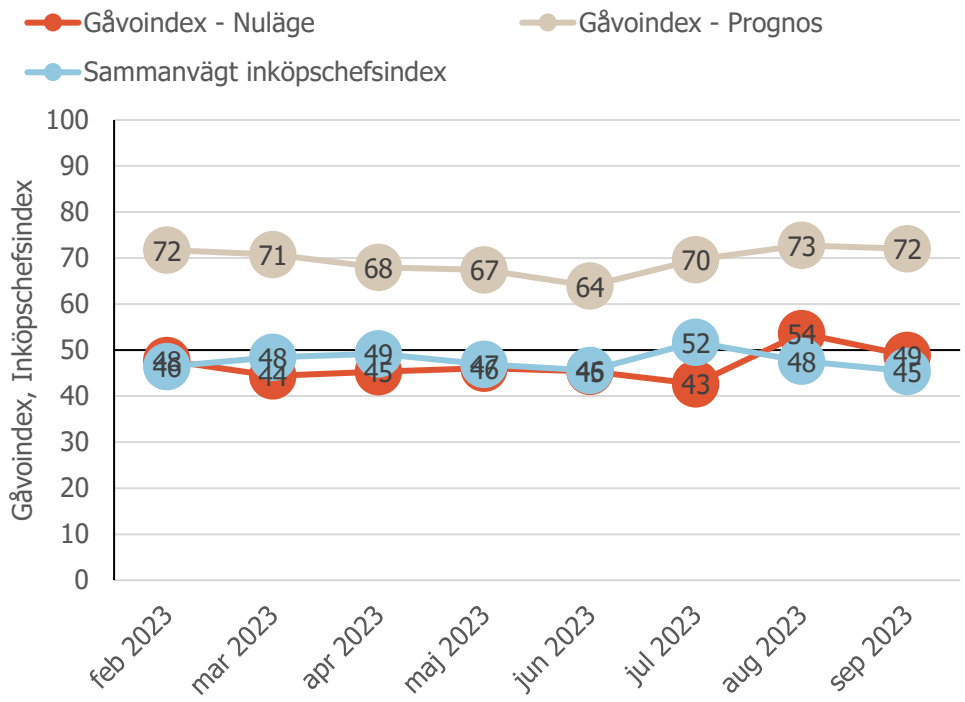
Figur 37. Källa: Novus, januari 2023

I Novus-undersökningen ställs också en fråga där respondenterna ombeds självskatta hur mycket de gett under de senaste sex månaderna. Både median och medelvärde var i 2023 års undersökning ungefär 50% högre än föregående år bland de 53% som uppgett att de gett något under den perioden.

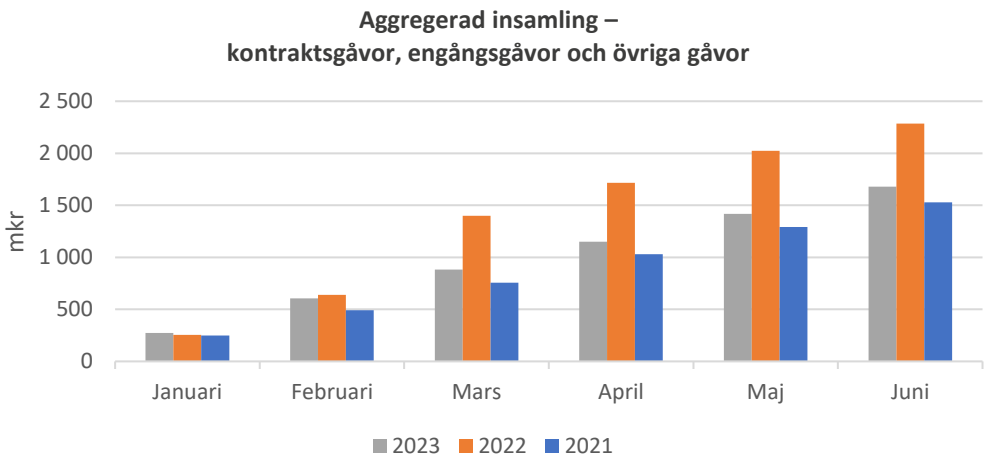
Figur 42. Källa: Novus januari 2023

Trots utvecklingen under 2023 med sämre konjunktur, inflation och höjda räntor har givandet generellt sett inte ännu påverkats negativt i någon högre grad. Giva Sveriges nyligen lanserade gåvoindex som mäter utvecklingen av givandet på månadsbasis genom att väga samman nuläget och tron om givandet i framtiden hos insamlingsansvariga i medlemsorganisationerna visar att tron på ett ökat givande om ett år är fortsatt hög, medan nulägesresultaten står sig relativt väl i jämförelse med till exempel inköpschefsindex.

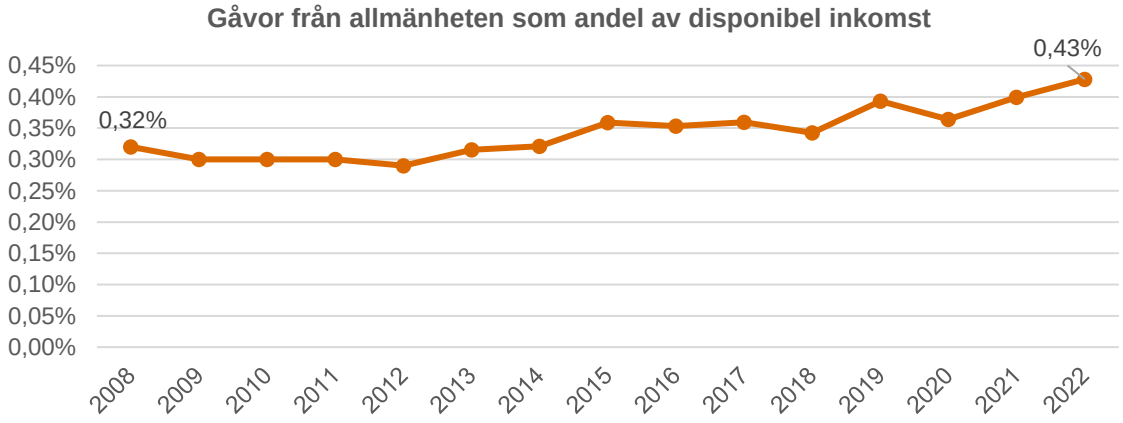
Figur 38. Källa: Giva Sveriges gåvoindex 2023

Kvartalsstatistik från organisationer med mer än 25 miljoner kronor i insamlade medel verifierar i hög grad gåvoindex-resultatet, som riktar sig till medlemmar i Giva Sverige oavsett storlek. Även om det regelbundna givandet sjunker tillbaka något är de totala intäkterna från allmänhetens gåvor till dessa organisationer fortfarande på en högre nivå än 2021. Nedanstående diagram visar de aggregerade intäkterna från alla gåvoformer i respektive månad inklusive tidigare månader under året där intäkterna från allmänheten via regelbundna-, engångs- och övriga gåvor i juni 2023 är något större än under 2021 fram till den tidpunkten.

Figur 39. Källa: Nyckeltal för gåvor, Q2 2023, Giva Sverige

För att få en bild av hur medborgarens gåvogivande utvecklas relativt kan det ställas i relation till disponibel inkomst eller annan konsumtion. Diagrammet nedan visar på en tydlig uppåtgående trend där det kraftigt ökade givandet i samband med invasionen av Ukraina sannolikt har haft stor betydelse.

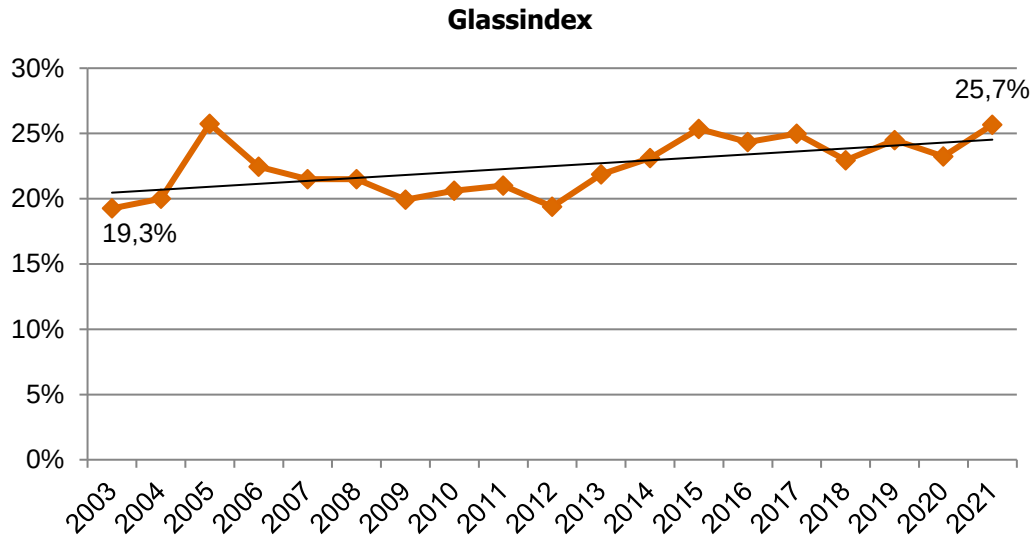

Figur 40. Källa: Svensk Insamlingskontroll och SCB

Det 10-årsjubilerande glassindex introducerades 2013 som ett sätt att visa hur gåvogivandet förhåller sig relativt ”annan icke-nödvändig konsumtion”. Genom detta index ges en indikation om hur ideell sektor lyckas motivera till givande i högre grad än konsumtion.

Glassindex sätter gåvor från allmänheten till ideella organisationer med 90-konto i relation till hur mycket pengar svenskar spenderar på glass och sötsaker. Diagrammet nedan visar att glassindex under 2021 nådde närmare 26% vilket är den högsta nivån sedan 2005 (efter tsunamin). Sedan 2015 har dock glassindex legat relativt stabilt runt 25% med mindre nedgångar 2018, vilket kan ha berott på den mycket varma sommaren med ökad försäljning,

och 2020, då pandemin slog till och givandet minskade något. Den totala konsumtionen av glass och sötsaker uppgick 2021 till 36,3 miljarder kronor, en ökning med 2% jämfört med 2020, samtidigt som givandet till organisationer med 90-konton var 9,3 miljarder kronor, en ökning med 13% jämfört med 2020.

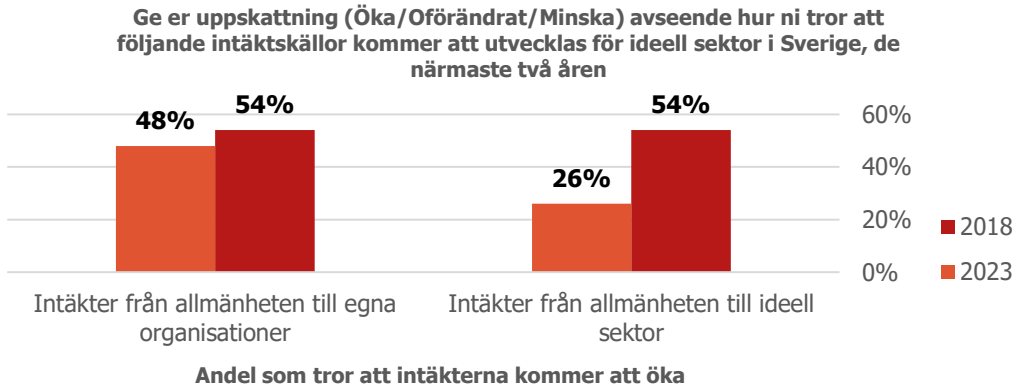

Figur 41. Källa: Svensk Insamlingskontroll och SCB 2023

Ledarnas syn på givande

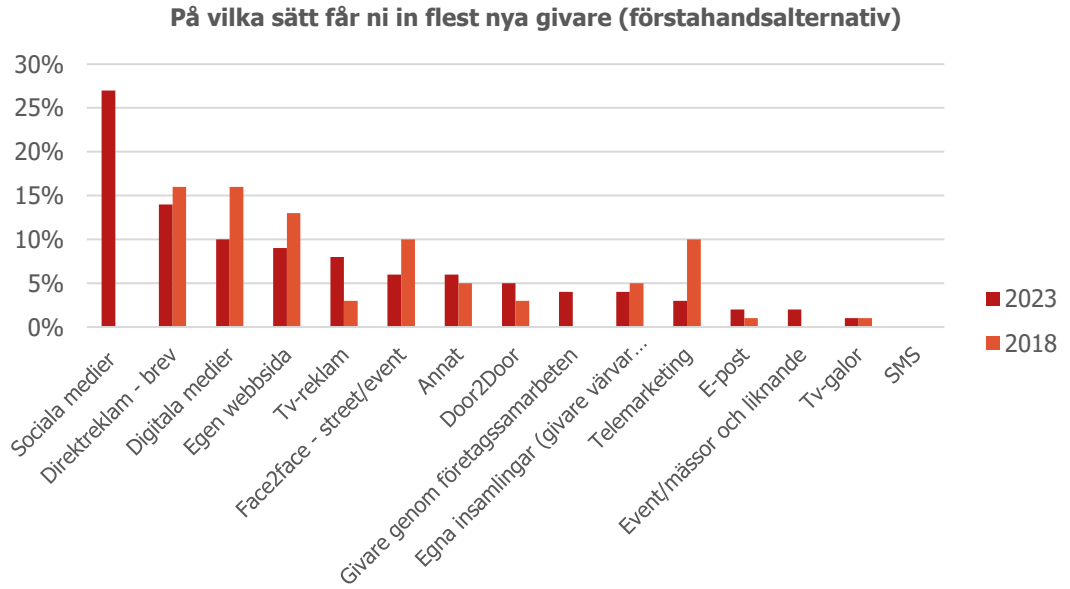
Även om det finns mycket orosmoln kring den närliggande framtiden för givandet från privatpersoner till ideella organisationer har ledarna fortsatt en hög tilltro till att den egna organisationen ska ha möjlighet att fortsätta växa intäkterna från allmänheten framöver. Jämfört med 2018 tror lika många nu som då att intäkter från allmänheten kommer att öka de närmsta två åren till den egna organisationen.

Något som dock fallit rejält är tilltron till att intäkter från allmänheten i stort till ideell sektor ska fortsätta öka. År 2018 trodde 54% att intäkterna från allmänheten skulle öka de närmaste åren, motsvararande siffra 2023 är 26%. Uppenbarligen är alltså ledarna positiva till sin egen organisations möjligheter att få stöd från allmänheten men mycket tveksamma till att det kommer att öka generellt.

Figur 42. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023

Det är framför allt via sociala medier som organisationerna når ut till nya givare, en kanal som inte ens fanns som ett alternativ för tio år sedan när denna rapport gjordes första gången. När frågan ställdes 2018 kring vilka sätt organisationerna får in flest nya givare fanns endast alternativet digitala medier med, något som 16% av organisationerna uppgav var det vanligaste sättet att få in nya givare. I 2023 års ledarundersökning har alternativet delats upp på sociala och digitala medier där 41% svarar att någon av dessa är det vanligaste sättet att få in nya givare. De alternativ som minskat mest under de senaste fem år är telemarketing, Face2Face och den egna webbsidan. Dock bör man ha i åtanke att flera av kanalerna för att nå givare leder vidare till webbsidan.

Figur 43. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023

Medborgaren som lottköpare

Samtal med Klas Moberg, Strategisk rådgivare på Folkspel

Lotterier har konsekvent utgjort en stabil intäktsström för allmännyttiga organisationer. Dagens svenska spelmarknad genererar över 27 miljarder kronor i omsättning, där den allmännyttiga sektorn utgör cirka 13%, vilket motsvarar ungefär 3,5 miljarder kronor. En granskning av de senaste kvartalsrapporterna från Spelinspektionen avslöjar inga betydande omvälvningar jämfört med tidigare perioder vad gäller den delen. Under det senaste kvartalet (kvartal 2, 2023) upplevde lotteriintäkterna faktiskt en tillväxt på 3%[42]. Klas Moberg, som har lång erfarenhet av den svenska spel- och lotteribranschen och nu arbetar som Strategisk rådgivare hos Folkspel, en av de allmännyttiga aktörer som finns inom spelmarknaden, menar att lotterimarknaden tidigare i tider av oro har tagit tillfället i akt för att omforma sig.

”Från perspektivet av oss som allmännyttiga speloperatörer framstår dagens osäkerhet som både en utmaning och en möjlighet. Historiskt har vi sett att under perioder av oro, som mellan 2002 och 2009, kan spelmarknaden inte bara överleva utan även omforma sig. Det var då vi bevittnade Bingolottos minskade dominans till förmån för innovativa alternativ som Postkodlotteriet.”

För lotteribranschen är inte de största hoten nödvändigtvis konjunkturen menar Klas, utan det är snarare politiskt betingade beslut som kan slå undan benen på den allmännyttiga delen av sektorn och på det sättet försämra förutsättningarna för en viktig och förhållandevis trygg inkomstkälla för civilsamhället.

”De primära utmaningarna i nuläget är politiskt betingade snarare än direkt kopplade till marknadsdynamiken. Visserligen kan vårt segment påverkas något av förändringar i den övergripande ekonomin, men jag förväntar mig inga större avvikelser. Det verkliga bekymret ligger i den politiska osäkerheten som omger vår branschs unika position jämfört med den kommersiella spelmarknaden. Generella politiska beslut kan ha en oproportionerlig inverkan på oss. Ett tydligt exempel är kreditrestriktioner som felaktigt likställer våra traditionella prenumerationslotterier med kreditbaserat kasinospel eller vissa marknadsföringsmetoder. Om vi inte lyckas skydda vår speciella nisch, kan vi på sikt se vår långvariga skattefrihet ifrågasättas och potentiellt genomgå drastiska förändringar.”

Klas menar dock att möjligheterna inom lotteriverksamhet för civilsamhället fortsatt är stora framöver från hans perspektiv, men att även lotteribranschen likt andra sektorer behöver vara proaktiva och innovativa för att hänga med i utvecklingen.

”Potentialen inom den ideella spelbranschen är betydande, men det kräver proaktivitet och innovation. Digitaliseringen har banat väg för nya, spännande spelkoncept och förenklat tillgången till lotterier, vilket kan attrahera en bredare målgrupp. Genom att kombinera spel med donationer skapas unika produkter som inte bara underhåller, utan även ger spelarna en möjlighet att bidra till välgörande ändamål. Denna kombination kan stärka sambandet mellan underhållning och välgörenhet och locka till

[42] https://www.spelinspektionen.se/om-oss/statistik/

sig en publik som värdesätter både nöje och samhällsansvar. Dessutom kan gränsöverskridande samarbeten öppna nya dörrar, utvidga vår marknad och locka nya spelare med innovativa och engagerande spelupplevelser. Kanske är det inte storskaliga lotterikoncept som bär på den största potentialen, utan möjligheten att skapa en ny koppling där spelets spänning och dragningskraft bibehålls, men i en form som associeras med nyttan och budskapet i de olika organisationernas uppdrag och som i sin utformning kanske inte ens regleras av spellagstiftningens många krav.

5. Spaningar 2033

Den här rapporten firar i år sitt tioårsjubileum. Vi vill därför tillåta oss att som avslutning blicka framåt på de kommande tio åren, och vad vi ser att ideella organisationer bör fundera på i sitt strategiarbete.

Förutsättningarna för civilsamhällets finansiering fortsätter att förändras. Räntan kommer att vara betydligt högre än den senaste tioårsperioden, den politiska och ekonomiska risken i offentliga bidrag högre, efterfrågan på reglering och kontroll likaså. Vår bedömning är att organisationer bör lägga än mer energi på att säkerställa att det finns en strategi för finansiering som matchar de strategier som finns för ändamålsarbetet. Det finns val att göra och val som måste göras. Nedanstående punkter kan ses som inspiration för tänkandet.

Det radikala kapitalet

Det radikala kapitalet kan betyda olika saker men blir ett samlingsbegrepp för att utmana gängse föreställningar om er finansiering och stå upp för ert ändamål gentemot potentiella finansiärer.

Det kan handla om att be många små donatorer om ett väsentligt högre belopp. Vår analys visar att mediangåvan är så låg som 150 kr/månad. Många givare skulle ha råd att dubbla sitt givande. Men vi får vi det vi ber om. Hur radikal är din fråga?

En annan strategi är att identifiera radikala filantroper som vill stödja organisationens verksamhet och ställningstaganden, även när det går mot strömmen. Gör klart att ni söker likasinnade som vill satsa det där extra och där hävstångseffekten blir stor när andra finansiärer drar sig tillbaka.

Hantera det egna kapitalet mer radikalt. Kanske genom att ta större risker än idag. Många möjligheter har gått förlorade genom att tillgångar förvaras på bankkonton med låg eller ingen ränta. Likaså att medvetet avstå från så hög avkastning som möjligt men låta ert kapital arbeta som social finansiering i en annan organisation med liknande ändamål. Totalt sett bidrar kanske det mer till det ändamål ni arbetar för och stärker samtidigt en annan organisation.

Vi uppmanar inte till reflektionsfritt risktagande – men organisationer som vill bygga långsiktig styrka och uppnå viktiga ändamål, bör ta kalkylerade risker. Vilket sätt att se på radikalt kapital passar din organisation och dess ändamål?

Gränser mellan sektorer suddas ut

En traditionell modell delar in samhället i fyra sektorer, offentlig sektor, näringslivet, hushållssektorn och ideell sektor. Var och en av dessa med sina logiker och sina mål. En del tyder på att detta håller på att luckras upp.

Marknadskrafter, regleringar och egen vilja gör att många företag och företagare kompletterar näringslivets traditionella vinststrävan med sociala och miljömässiga mål. De som vill förändra världen startar sociala företag, riskkapitalister investerar i sociala påverkansobligationer, näringslivet finansierar infrastrukturprojekt. Allt detta tyder på att näringslivet glider över gränsen till områden som tidigare varit en fråga för offentlig och ideell sektor.

Samtidigt startar ideella organisationer företag antingen för att driva ändamålsarbete som social entreprenör, eller driver näringsverksamhet för att finansiera den ideella verksamheten, eller en kombination av detta. Hur påverkar denna uppluckring av gränser er verksamhet? Vilka blir de nya ”konkurrenterna” eller samarbetspartners och vad blir konsekvenserna när olika regelverk ska hanteras?

Mer inkludering och mer konfrontation

Civilsamhället bygger på frivillighet och engagemang för gemensamma ändamål. Det får många olika följder, en av dem är att de som är aktiva i en organisation aktiverar och rekryterar andra de känner, vilket i sin tur riskerar att leda till att vissa människor omedvetet exkluderas. Detsamma gäller när organisationer söker nya givare utifrån profiler på sina befintliga givare. Enligt studier om det ideella engagemanget från Marie Cederschiölds högskola är ett av de vanligaste svaren från de som inte gjort något ideellt arbete de senaste månaderna att de inte blivit tillfrågade. Detsamma gäller givandet.

Det finns alltså en risk att de som redan är engagerade, oavsett om det är som ideellt arbetande eller anställd, utgår från sig själva och därmed omedvetet exkluderar människor. För att vara framgångsrik och nå sin potential som organisation oavsett om det gäller ideellt engagemang, medlemsrekrytering eller donationer, bör organisationer medvetet se över hur erbjudandet om engagemang ser ut. Våga testa nya sätt – en del kommer att misslyckas men det är en del av utforskandet.

Samtidigt som det behövs mer inkludering kommer civilsamhällets organisationer också stå för mer konfrontation. För att hålla organisationens vision levande, vad den än handlar om, kommer det ibland till lägen där det handlar om att ta ställning och stå upp för idén och ändamålet – även om det inte gillas av alla medlemmar, givare, myndigheter, allmänheten eller andra ideella organisationer.

Att göra så innebär risker – för kortsiktigt minskade intäkter, för mer hot och hat, för interna stridigheter. Att inte konfrontera när det behövs innebär också risker – för minskat engagemang och mindre relevans. Organisationer behöver rusta sig för att ha förmågan att också hantera konfrontation, till exempel genom minskat beroende av ett fåtal

finansieringskällor och genom fler medlemmar, aktivister, volontärer och givare som stärker er röst. Helt enkelt genom mer inkludering.

Om rapporten

Rapportens källor

Offentligt tillgänglig statistik

- Statistiska centralbyrån (SCB)
- Sveriges kommuner och regioner (SKR)
- Svensk Insamlingskontroll (SIK)

Egna undersökningar

- Enkätundersökning bland ledare inom civilsamhället, 195 svar från ledare i riksorganisationer, undersökningsperiod 11/9-1/10-2023, PwC/Giva Sverige.
- Givandet i siffor 2022, maj 2023, Giva Sverige.
- Gåvoindex (FMI), Löpande varje månad, Giva Sverige
- Nyckeltal för gåvor Q2 2023, september 2023, Giva Sverige

Andra undersökningar

- ”Allmänhetens syn på givande” Novus på uppdrag av Giva Sverige januari 2023
- Lägesbild om civilsamhällets erfarenheter av bankväsendet, NOD 2023

Andra rapporter

- Brottsoffermyndigheten, Näthat och demokratiskt deltagande, 2021
- Ersta Sköndal Bräcke högskola arbetsrapport nr 98 “Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019"
- Generationsrapporten 2023
- Internetstiftelsen, “Svenskarna och internet”, 2023
- IRM, “Svensk Reklammarknad”, 2022
- Kassman & Vamstad, Historiska förändringar av ungdomars engagemang i civilsamhället, 2022
- Johansson & Uhlin, Civil society elites: A research agenda, 2020
- PWC, ”Social hållbarhet i fastighetssektorn”, 2023
- Scaramuzzino & Scaramuzzino, Hot, hat och kränkningar mot ledare, 2020
- SCB, “Det civila samhället”, 2021
- Sparks & honey, 2015, culture forecast Generation Z 2025 – The final generation
- Sveriges stadsmissioner, ”Fattigdomsrapporten”, 2023

- Volontärbyrån, ”Ideellt engagemang som samhällsbärare”, 2022

Intervjuer / Samtal

- Stefan Einarsson, forskare, Handelshögskolan i Stockholm
- Klas Moberg, strategisk rådgivare, Folkspel

Övriga källor

- Dagens Industri
- Dagens Nyheter
- Ekonomifakta.se
- IDEA
- IMD World Digital Competitiveness Ranking
- Göteborgsposten
- Regeringen.se
- Pensionsmyndigheten.se
- Silf och Swedbank, ”Inköpschefsindex” 2022
- SOM-institutet
- Spelinspektionen.se

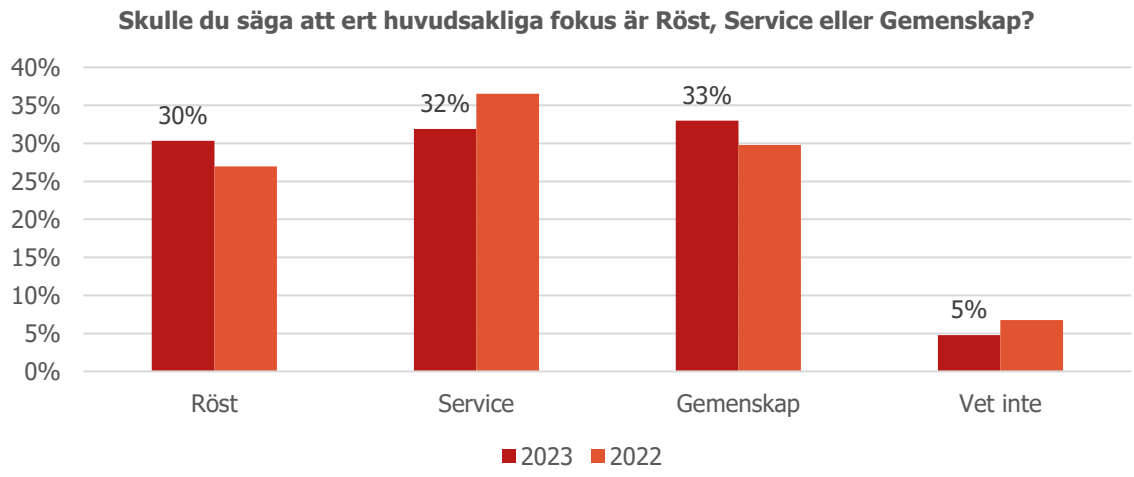
Civilsamhället och urvalet i ledarnas undersökning

För att få ett perspektiv på finansiering, möjligheter och utmaningar från civilsamhällets insida, har vi genomfört en enkätundersökning bland ledare för civilsamhällesorganisationer. Denna undersökning har genomförts i samband med denna rapport över en längre tid och för att kunna jämföra över tid är det viktigt att urvalen liknar varandra mellan åren, vilket vi har kunnat säkerställa. I årets undersökning svarade 195 ledare från civilsamhället Nedan följer en beskrivning av årets urval.

Bland de svarande utgör ideella föreningar drygt tre fjärdedelar, medan knappt en fjärdedel är stiftelser och sedan ett fåtal trossamfund. Många av de svarande anger att de är insamlingsorganisationer och 62% svarar att deras organisation har 90-konto, vilket är lika många som i förra årets undersökning. Det är en tydlig överrepresentation av insamlingsorganisationer i vår undersökning jämfört med hur det ser ut i den ideella sektorn i Sverige som helhet, då endast cirka 450 organisationer har ett 90-konto.

När det gäller ändamål är de vanligaste svaren att deras verksamhet riktar sig till barn och ungdom, social verksamhet i Sverige och/eller idrott. Vi ställer också en fråga till ledarna om organisationens huvudsakliga fokus är *röst, service eller gemenskap*. Figur 1 visar att det är en relativt jämn fördelning bland dessa och att det var ungefär samma i förra årets undersökning.

Cirka 84% av de ideella organisationerna i undersökningen har fysiska personer som medlemmar där hälften har färre än 4 900 medlemmar, hälften 5 000 medlemmar eller mer och 9% svarar att de har över 100 000 medlemmar.

Figur 44. Källa: Enkät till ledare i civilsamhället 2023

Kontakt

Giva Sverige är en branschorganisation som arbetar för tryggt givande. Våra närmare 190 medlemmar representerar en bredd av ideella organisationer med olika ändamål, av olika storlek och på olika platser i landet. Genom att förbättra förutsättningar för privat finansiering genom gåvor, bidrag och samarbeten verkar vi för ett livskraftigt civilsamhälle och människors möjlighet att engagera sig.

Charlotte Rydh, Generalsekreterare
Telefon: 08-677 30 93 E-post: charlotte@givasverige.se

Mårten Palmefors, Senior analytiker
Telefon: 08-677 30 97 E-post: marten@givasverige.se

PwC Sverige är marknadsledande inom revision, redovisning, skatte- och affärsrådgivning med 2 800 medarbetare och 34 kontor runt om i landet. PwC Sverige utvecklar värden för 45 000 kunder vilka utgörs av stora, medelstora och mindre företag samt ideella organisationer och offentlig sektor.

Johan Sverker, Senior Rådgivare
Telefon: 010-213 39 17, E-post: johan.sverker@pwc.com

Ladda ner rapporten på www.givasverige.se/kunskap/rapporter